Samenwerkplaats Niet Wijken!

Samen zorg dragen voor veiligheid

EEN DIEPTEBORING OP BASIS VAN KERNERVARINGEN IN SITUATIES VAN ONBEGREPEN GEDRAG

NOVEMBER 2026

MARTINE NOORDEGRAAF, CHARISSA BAKEMA & HENRIKE TEL - VAN DE WATERING

Deze rapportage is een uitgave van de Samenwerkplaats ‘Niet Wijken!’. En vormgegeven door Merel Ducaat.

Deze uitgave mag niet worden gereproduceerd, verspreid of op enige wijze worden gebruikt zonder voorafgaande afstemming en expliciete toestemming van de auteurs.

De Samenwerkplaats is een (ZonMW) Regionale Kenniswerkplaats in regio Gelderland-Midden ten behoeve van onderzoek en praktijkverbetering rondom onbegrepen gedrag. Het betreft een uitbreiding en verdieping van de netwerken die nu al bestaan rondom zorg en veiligheid en omvat 15 gemeentes in regio Gelderland-Midden (VGGM) die met hun kennis- en ketenpartners samenwerken.

Voorwoord

Tussen eind 2023 en begin 2025 spraken wij met 37 mensen over hun ervaringen met onbegrepen gedrag. We zochten naar ervaringen die zijn gaan functioneren als innerlijke ankerpunten en die sindsdien houding en handelen kleuren. Oftewel: momenten die er hebben ingehakt. Dat kan positief of negatief zijn, vaker beide, en altijd veranderlijk van aard. We waren hierbij niet op zoek naar meningen die uit ervaringen zijn voortgekomen, juist meer naar de ervaringen zelf en de betekenissen die zich daarin hebben ontvouwd.

Ik noem graag de mensen die hebben gebouwd aan dit project:

Jeroen Zwaal, ervaringsdeskundig kunstenaar, en Anneke Bulten, ervaringsdeskundig onderzoeker, brachten steeds het perspectief van ervaring in en bewaakten de relevantie van het onderzoek. Zij benadrukten dat voor alle perspectieven — eigen ervaring, naasten en professionals — de ervaring centraal moest staan.

Seval Sonmez mochten wij als familie-ervaringsdeskundige als eerste interviewen, samen met het hele team. Zij hielp ons de interviewleidraad verder aan te scherpen en legde daarmee een waardevolle basis voor de gesprekken die volgden.

Charissa Bakema, kunstenaar-onderzoeker, ontwierp een gespreksvorm waarin ook moeilijk verwoordbare inzichten een plek kregen. Ze gaf bovendien vorm aan wederkerigheid. Daardoor werden gesprekken betekenisvol: er was ruimte voor stilte, er werd niet ‘uitgevraagd’ zoals in een klassiek interview, maar er werd geluisterd vanuit het hart — en ook in beeld teruggesproken.

Met Mariette van Someren en Evelien Gardebroek, beiden naast docent ook geestelijk verzorger in de ggz, werd het team aangevuld met mensen die een existentiële laag konden aanraken. Zij verfijnden hun onderzoeksvaardigheden en leerden ons aandachtig luisteren en de ontmoeting voorrang te geven boven de topiclijst.

Marijke Bos plande alle gesprekken en ondersteunde het team in de uitvoering, een onmisbare bijdrage aan het geheel.

In september 2025 sloot Henrike Tel-van de Watering aan, met de wens werkervaring op te doen na een periode van ontwrichting en herstel. Dat bleek een gouden match. Henrike is analytisch sterk, kon haar eigen ervaringen verbinden met de verhalen en werd voor Charissa en mij een waardevolle (sparring)partner tijdens analyse en schrijfproces.

Wij zijn samen vooral de mensen die met ons in gesprek wilden zeer dankbaar. Het waren mooie, pijnlijke en belangrijke gesprekken. In zichzelf ook veranderend en verrijkend. Na de 37 gesprekken hebben we met de participanten die dit wilden gewerkt aan de totstandkoming van de leidende principes. Zo werden persoonlijk doorvoelde kernervaringen collectief.

Bij de totstandkoming van deze rapportage hebben participanten van alle perspectieven, beleidsmakers uit gemeenten en van ketenpartners, onderzoekers, docenten, studenten en experts meegelezen en feedback gegeven. Deze rapportage is dan ook breed gedragen. Dit voedt onze motivatie om de inzichten, vertaald in een kompas met leidende principes voor een relationele praktijk, breed onder de aandacht te brengen. Op alle niveaus, en te beginnen bij onszelf.

Ede, 12-05-2026

Martine Noordegraaf, Lector Duurzame Zorg, Christelijke Hogeschool Ede

Samenvatting

Situaties van onbegrepen gedrag vormen een groeiende maatschappelijke uitdaging, waarin zorg-, welzijns- en veiligheidsdomeinen samenkomen, maar waarin samenwerking in de praktijk vaak onder druk staat. Dit onderzoek 'Ervaringen centraal' van de Samenwerkplaats 'Niet Wijken!' heeft als doel om inzicht te verkrijgen in wat in dergelijke situaties helpend is, door te leren van ervaringen van betrokkenen. Centraal staat de vraag hoe in situaties van onbegrepen gedrag op een menswaardige en effectieve manier samen verantwoordelijkheid kan worden gedragen, zodat rust en veiligheid ontstaat.

Het onderzoek is opgezet als een kwalitatieve, participatieve studie en kan worden begrepen als een diepteboring in kernervaringen. In totaal zijn 37 participanten geïnterviewd, waaronder mensen met eigen ervaringen met onbegrepen gedrag, naasten en professionals uit de domeinen zorg, welzijn en veiligheid. Door middel van narratieve interviews, ondersteund met visuele en arts-based werkvormen, is ruimte gecreëerd om ervaringen in hun gelaagdheid te verkennen. De analyse is inductief uitgevoerd en aangevuld met abductieve verdieping, waarbij kernervaringen zijn geïdentificeerd en vertaald naar meer abstracte patronen.

De analyse laat zien dat escalatie in situaties van onbegrepen gedrag vaak samenhangt met fragmentatie, onduidelijke verantwoordelijkheden en het geïsoleerd dragen van zorg. Omgekeerd ontstaat rust, veiligheid en handelingsruimte wanneer betrokkenen in verbinding blijven, rollen helder zijn en verantwoordelijkheid wordt gedeeld. Op basis van de kernervaringen, zoals gedeeld door de participanten, zijn negen leidende principes geformuleerd: samen zorg dragen, eigen stem vinden, ertoe doen, gezamenlijke grond vinden, schade dragen, schoonheid ervaren, voorbij gedrag kijken, tegenspel bieden en vertegenwoordigd worden. Deze principes vormen gezamenlijk een relationeel kompas, waarin 'samen (zorgen)' de centrale kern vormt.

De bevindingen laten zien dat onbegrepen gedrag niet adequaat begrepen of benaderd kan worden als individueel probleem, maar ontstaat binnen relationele en maatschappelijke contexten. Effectief handelen vraagt daarom om een fundamenteel relationele benadering, waarin zorg wordt opgevat als een gedeelde praktijk van betrokkenen rondom de situatie. Dit impliceert een verschuiving van individuele interventies naar netwerkgerichte samenwerking en van probleemgericht handelen naar aandacht voor verbinding, wederkerigheid en menswaardigheid.

De studie benadrukt dat de implementatie van deze benadering niet vanzelfsprekend is en afhankelijk is van organisatorische, professionele en bestuurlijke voorwaarden. Vervolgonderzoek is nodig om te verkennen hoe de leidende principes in verschillende contexten toegepast kunnen worden en welke impact zij hebben op uitkomsten zoals herstel, veiligheid en samenwerking.

Inhoud

Voorwoord 3
Samenvatting 4
Inleiding 6
Werkwijze 7
Relatie tot onbegrepen gedrag 10
Casussen 11
Leidende principes 12

14 Samen zorg dragen
20 Eigen stem vinden
24 Ertoe doen
27 Gezamenlijke grond vinden
30 Schade dragen
34 Schoonheid ervaren
38 Voorbij gedrag kijken
41 Tegenspel bieden
45 Vertegenwoordigd worden

Conclusie 49
Discussie 52
Handelingsadviezen 54
Literatuur 62

Bijlage 1: Narratieve opzet van het interview 64
Bijlage 2: Topiclijst en praatplaat 65
Bijlage 3: Format voor verslag interview 69
Bijlage 4: Persona 71

Inleiding

De afgelopen jaren is er in Nederland toenemende maatschappelijke, bestuurlijke en professionele aandacht voor situaties van onbegrepen gedrag. Gemeenten, zorg- en veiligheidsorganisaties, wijkteams en buurtbewoners worden steeds vaker geconfronteerd met mensen die vastlopen in een opeenstapeling van psychische, sociale en existentiële problemen. Deze situaties raken niet alleen de mensen om wie het direct gaat, maar ook hun naasten, professionals en de samenleving als geheel. Tegelijkertijd staat de ondersteuning die nodig is om escalatie en schade te voorkomen onder druk (Mind, z.d.; Trimbos, z.d.; ZonMw, 2025).

Deze ontwikkeling hangt samen met bredere maatschappelijke veranderingen, waaronder de ambulantisering van de geestelijke gezondheidszorg. Door de verschuiving van intramurale naar ambulante zorg wonen en leven steeds meer mensen met psychische kwetsbaarheden zelfstandig in de wijk. In combinatie met individualisering, afnemende sociale netwerken, bestaansonzekerheid, een krappe woningmarkt en lange wachtlijsten in de geestelijke gezondheidszorg neemt het risico toe dat mensen tussen wal en schip raken. Waar formele zorg tekortschiet of vertraagd beschikbaar is, komen steeds vaker naasten, buurtbewoners en professionals uit het veiligheidsdomein in beeld. Dit legt verantwoordelijkheden bloot die niet altijd helder verdeeld zijn en roept vragen op over samenwerking, menswaardigheid en handelen in complexe en soms ontwrichtende situaties (Koekkoek, 2019; Kwekkeboom & Van Delft, 2020).

Binnen deze context groeit het besef dat onbegrepen gedrag niet kan worden begrepen als een individueel probleem of als louter gevolg van psychische kwetsbaarheid. Steeds vaker wordt benadrukt dat het gaat om gedrag dat ontstaat in samenhang met levensgeschiedenis, sociale context, relationele breuken en systeemdruk. De ambulantisering versterkt deze verwevenheid tussen individu en omgeving, doordat zorg en ondersteuning zich nadrukkelijker in het dagelijks leven en in de sociale context afspelen. Dat vraagt om een samenhangende, relationele en domeinoverstijgende benadering (Trimbos, z.d.; ZonMw, 2025). Tegelijkertijd blijkt in de praktijk hoe lastig het is om deze gezamenlijke verantwoordelijkheid daadwerkelijk vorm te geven.

In het onderzoek ‘Ervaringen centraal’ van de Samenwerkplaats ‘Niet Wijken!’ staat deze maatschappelijke opgave centraal. Het doel van het onderzoek is om samenwerking rondom situaties van onbegrepen gedrag te versterken door te leren van ervaringen. Niet door primair te vertrekken vanuit beleid, protocollen of incidentanalyses, maar door te luisteren naar wat mensen daadwerkelijk ervaren wanneer zij zelf ontwrichting meemaken, er als naaste naast staan of er als professional mee moeten omgaan. Juist in deze ervaringen wordt zichtbaar waar zorg en samenwerking vastlopen, waar schade ontstaat, maar ook waar betrokkenheid, wederkerigheid en herstel mogelijk blijken.

Met situaties van onbegrepen gedrag doelen we in dit onderzoek op zowel internaliserende als externaliserende gevolgen die mensen ervaren bij een opeenstapeling van levensproblemen, in combinatie met onvoldoende passende ondersteuning. Wanneer mensen de grip op hun eigen leven verliezen, kan gedrag ontstaan dat voor de omgeving moeilijk te duiden is en in sommige gevallen ook schadelijk uitpakt voor henzelf of anderen. Onderzoek en praktijkervaringen laten zien dat dergelijke situaties zich doorgaans geleidelijk ontwikkelen en alleen goed begrepen kunnen worden wanneer ook de relationele en maatschappelijke context wordt meegenomen (Mind, z.d.; Koekkoek, 2019).

Voor dit onderzoek zijn 37 mensen geïnterviewd die vanuit verschillende posities ervaring hebben met situaties van onbegrepen gedrag: mensen met eigen ervaring, naasten en professionals uit de domeinen zorg, welzijn en veiligheid. In de gesprekken stonden kernervaringen centraal. Een kernervaring is een doorleefde, betekenisvolle gebeurtenis die voor iemand een essentie vangt en richting geeft aan hoe een situatie wordt begrepen en geduid. Kernervaringen functioneren als innerlijke ankerpunten en maken zichtbaar welke waarden, spanningen

en handelingskeuzes in de praktijk doorslaggevend zijn (Keuzenkamp & Van Hoorn, 2019).

Door deze kernervaringen systematisch te verkennen en met elkaar te verbinden, beoogt dit onderzoek bij te dragen aan een verschuiving in denken en handelen: weg van versnippering, handelingsverlegenheid en eenzijdige probleemdefinities, en richting een gezamenlijke, relationele en menswaardige aanpak. De analyse van de kernervaringen, vanuit de verhalen van de 37 participanten, hebben geleid tot 9 leidende principes, die bouwstenen vormen voor regionaal beleid en richting geven aan een praktijk waarin niet wordt uitgeweken voor complexiteit, maar waarin betrokkenen samen wijs worden in de omgang met onbegrepen gedrag.

In deze rapportage beschrijven wij de werkwijze en resultaten van het onderzoek. We besluiten met een conclusie en handelingsadviezen.

Werkwijze

ONDERZOEKSDESIGN

In dit onderzoek is gekozen voor een verdiepend, kwalitatief perspectief, dat kan worden opgevat als een diepteboring in de kernervaringen van mensen in situaties van onbegrepen gedrag. Het doel was niet om breed in kaart te brengen wat er speelt, maar om zicht te krijgen op de onderliggende relationele en contextuele dynamieken.

Met dit onderzoek sluiten we aan bij benaderingen waarin ervaringen worden gezien als dragers van waardevolle, belichaamde kennis — kennis die pas zichtbaar wordt wanneer mensen worden uitgenodigd om te vertellen, te voelen, te verbeelden en te doen (Colla & Kurtz, 2024). In het gesprek dat met 37 mensen is gevoerd, is gezocht naar een manier om recht te doen aan deze kennis die niet altijd direct benoembaar is. Door de combinatie van narratief, visueel en artistiek werken is een rijke, multi-sensorische werkvorm ontstaan, waardoor participanten niet alleen praten, maar ook voelen, zien en doen, wat leidt tot diepgaande en authentieke exploratie van kernervaringen (Colla & Kurtz, 2024; Fenge, 2022).

PARTICIPANTEN

In totaal zijn 37 participanten gesproken ingedeeld in drie categorieën. Deze mensen zijn geworven binnen de regio Gelderland-Midden en betreft zowel mensen die spreken vanuit hun eigen ervaringen met onbegrepen gedrag (10), als naasten (11), als professionals (16) uit verschillende domeinen van zorg, welzijn en veiligheid. In totaal is er met 14 mannen en 23 vrouwen gesproken.

OPZET VAN HET INTERVIEW

Alle participanten is vooraf gevraagd om een voorwerp mee te nemen wat voor hen betekenis heeft en de kern weergeeft van hun ervaring met onbegrepen gedrag. Het werken met een narratief voorwerp helpt participanten om via tastbare objecten hun persoonlijke verhalen en emoties op te roepen. (Colla & Kurtz, 2024).

Een narratieve en visuele samenvatting van het interview is te vinden als bijlage 1. Hierin is ook een foto te vinden van het onderzoeksteam. Het onderzoeksteam bestond uit een ervaringsdeskundige, een ervaringsdeskundig onderzoeker, een kunstenaar onderzoeker, een lector, een coördinator en twee docent onderzoekers. De groep is samengesteld op basis van de verschillende achtergronden in het sociaal werk, theater- en beeldende kunsten, geestelijke verzorging, pedagogiek en gezondheidswetenschappen. In het interview is gewerkt met een praatplaat waarin de onderwerpen van het gesprek zijn geordend in een spiraal, die van binnen naar buiten de volgorde van het gesprek weergeeft. De topiclijst en praatplaat zijn te vinden als bijlage 2. De visuele onder-

steuning van een gesprek, zoals met een praatplaat, verhoogt de betrokkenheid en helpt om binnen narratieven verbindingen en patronen te herkennen (Lind & Gläser, 2023; Richards, 2019).

Tijdens de gesprekken was naast de onderzoeker een kunstenaar in de hoek aanwezig die het gesprek simultaan verbeeldde in visuele of poëtische vorm. Deze werkwijze sluit aan bij het muzische perspectief waarin kunstzinnige interventies fungeren als tegenkracht die bestaande denk- en handelingspatronen doorbreekt en nieuwe betekenisruimten opent (Van Rosmalen, 2016). De kunstenaar creëert hiermee een tijdelijke muzische distantie van het alledaagse, waardoor impliciete ervaringen en emoties beter zichtbaar worden.

Het bespreken van deze artistieke interpretaties met de deelnemers past binnen arts-based research, dat kunst inzet als epistemische bron om complexe ervaringen en onderstromen toegankelijk te maken voor gezamenlijke analyse (Chilton & Leavy, 2020). Dergelijke interventies versterken reflexiviteit doordat deelnemers worden geconfronteerd met alternatieve, niet talige representaties van hun eigen verhaal (Meltzer, 2020).

Daarnaast sluit de rol van de kunstenaar aan bij literatuur over creatieve facilitering, waarin kunstenaars worden gezien als sensitieve begeleiders die via improvisatie en verbeelding dialogische ruimte creëren voor nieuwe perspectieven (SIG Facilitation as Creative Practice, 2024).

Een aantal beelden van de kunstenaar in de hoek zijn in deze rapportage opgenomen om de resultaten te verdiepen en hun meerledige betekenis zichtbaar te maken.

ETHISCHE WERKWIJZE

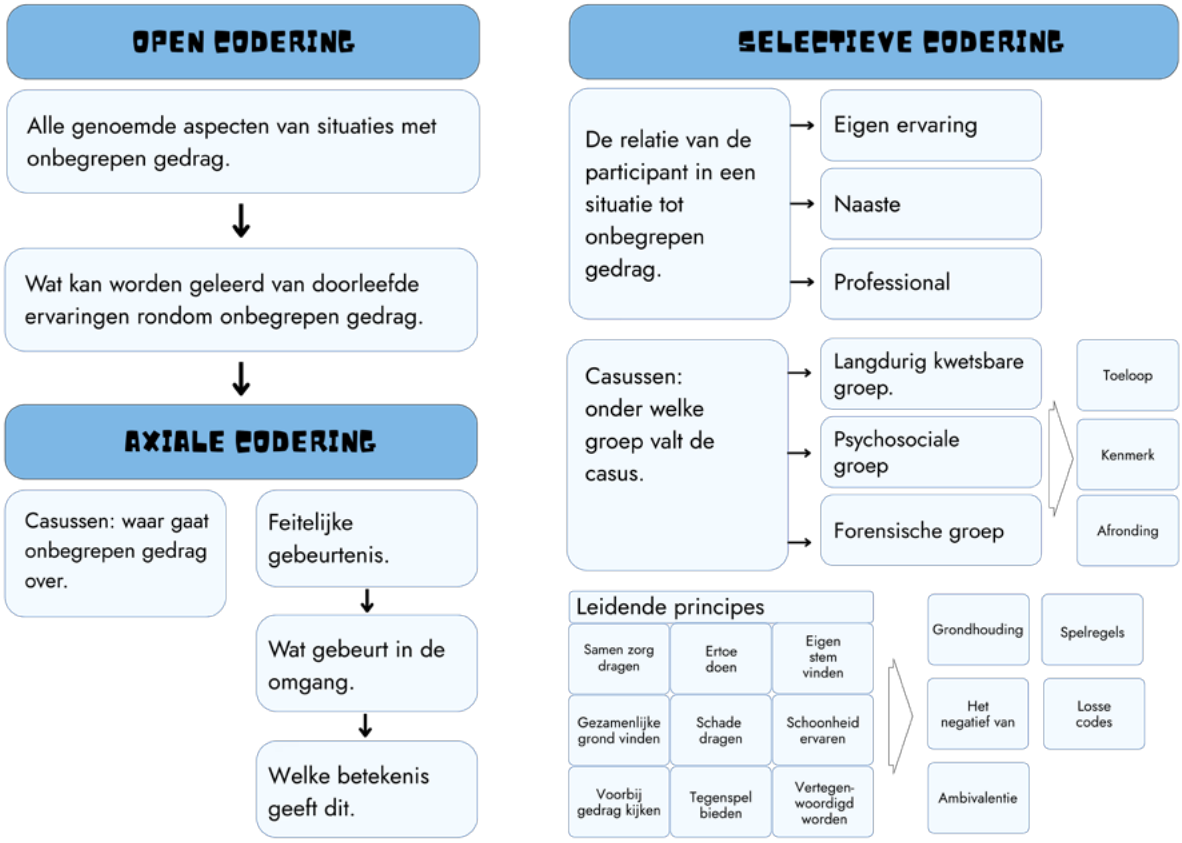
Voor dit onderzoek is gewerkt volgens de richtlijnen voor ethisch verantwoord handelen zoals die binnen de Christelijke Hogeschool Ede (CHE) worden gehanteerd. Alle deelnemers hebben vooraf een informatiebrief ontvangen en een toestemmingsverklaring ondertekend. De gesprekken zijn, met toestemming, opgenomen op audio en uitgewerkt tot gespreksverslagen (zie bijlage 3 voor format van dit verslag. Ter bescherming van de privacy zijn alle namen vervangen door pseudoniemen en zijn alle direct of indirect herleidbare persoonsgegevens verwijderd. In de uitvoering is aangesloten bij de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening (VSNU, NFU, KNAW, NWO & TO2federatie, 2018), waarin de principes van zorgvuldigheid, betrouwbaarheid, integriteit, onafhankelijkheid en verantwoordelijkheid centraal staan.

Het onderzoeksvoorstel is voorgelegd aan de Ethische Commissie Onderzoek (ECO) van de CHE. De ECO heeft het voorstel beoordeeld en een onvoorwaardelijk positief oordeel afgegeven. De ECO heeft als doel te bevorderen dat onderzoekers, docenten en studenten hun onderzoek op een ethisch verantwoorde wijze uitvoeren en informeert daarbij over ethische en juridische aspecten van onderzoek en professionele standaarden van goed gedrag. In de beoordeling werkt de CHE nauw samen met de Ethische Commissie Onderzoek van de HAN University of Applied Sciences, om te waarborgen dat onderzoeksprojecten voldoen aan de geldende ethische normen en kwaliteitsrichtlijnen.

ANALYSE VAN DE GESPREKKEN

Van alle gesprekken zijn uitgebreide gespreksverslagen gemaakt waarin per topic citaten zijn verwerkt. Deze gespreksverslagen zijn geanalyseerd met behulp van Atlas.ti (Friese, 2019), waarbij een inductieve coderingsstrategie is toegepast. Deze strategie bestond uit drie samenhangende fasen: open, axiale en selectieve codering (Baarda et al., 2021; Boeije & Bleijenbergh, 2019). Het analyseproces is schematisch weergegeven in Figuur 1.

In de fase van open codering zijn alle genoemde aspecten van situaties met onbegrepen gedrag geïnventariseerd. De gespreksverslagen werden regel voor regel gecodeerd, met als uitgangspunt de bewoordingen van

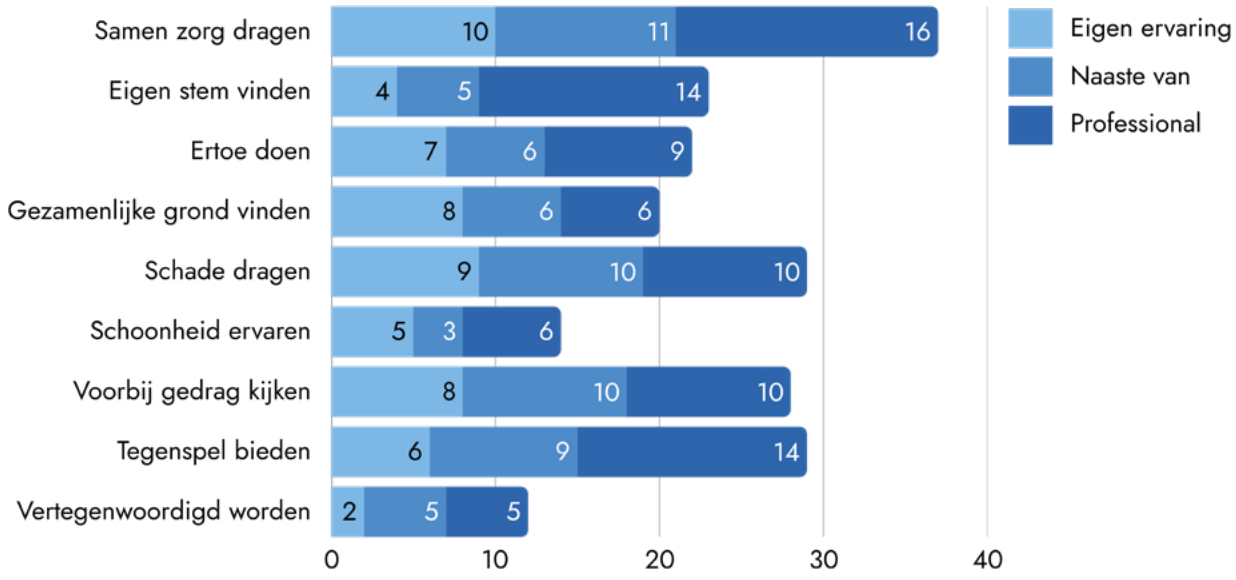
FIGUUR 1: PROCES VAN ANALYSEREN: VAN OPEN NAAR SELECTIEVE CODES (CF. BOEIJE EN BLEIJENBERGH, 2019).

de participanten. In deze fase lag de nadruk op het breed verkennen van situaties met onbegrepen gedrag, waarbij ook werd gekeken welke genoemde aspecten relevant zijn voor het doel van het onderzoek: het leren van kernervaringen.

Vervolgens zijn de codes in de fase van axiale codering nader geordend en met elkaar in verband gebracht. Hierbij stond de vraag centraal waar het onbegrepen gedrag in de ingebrachte situaties casussen over ging: ging het om een feitelijke gebeurtenis, om wat er gebeurde in de omgang, of om de betekenis die de participant hieraan gaf. Door deze ordening ontstonden samenhangende clusters van codes die inzicht boden in terugkerende patronen.

In de derde fase, de selectieve codering, zijn de axiale codes verder verfijnd en geïntegreerd rond drie thema's . Daarbij is gekeken naar 1) de relatie van de participant tot besproken situaties van onbegrepen gedrag (eigen ervaring, naaste of professional); 2) naar het type casus waarbinnen deze situaties vallen (naar een indeling van Koekoek, 2019) en 3) zijn leidende principes geïdentificeerd die uit de kernervaringen geabstraheerd konden worden. Binnen de leidende principes zijn steeds (wanneer aanwezig) de benodigde grondhouding, aanwezige ambivalenties, het negatief van de onderliggende waarde en spelregels voor handelen gecodeerd. Er is zo nodig met losse codes gewerkt die het algemene beeld van het leidende principe schetsen.

Een leidend principe is een basisbeginsel die een onderliggende waarde expliciet maakt (Van Turnhout, Andriessen, Losse & Smeenk, 2026: 2). Om de stap te zetten van kernervaringen naar leidende principes hebben we de volgende criteria opgesteld: de ervaring staat centraal én is door alle perspectieven genoemd (ervaring, naaste en professional). In figuur 2 is schematisch weergegeven hoeveel participanten per perspectief over een kernervaring hebben gedeeld bij het betreffende leidende principe.

FIGUUR 2: VERDELING VAN DE VERSCHILLENDE PARTICIPANTEN PER PERSPECTIEF, WEERGEGEVEN PER LEIDEND PRINCIPE.

Aanvullende criteria waren dat de ervaring een handelingsperspectief bevatte en zich leende voor abductieve redenering, zodat patronen via iteratief heenenweer bewegen tussen data en theorie konden uitkristalliseren tot voorlopige praktijktheorie (Tavory & Timmermans, 2014; Braun & Clarke, 2021). De leidende principes zijn in drie bijeenkomsten met participanten uit het onderzoek en in een bijeenkomst met stakeholders gevalideerd, doorvoeld en aangescherpt voordat deze definitief zijn gemaakt.

In de volgende hoofdstukken worden per thema de resultaten van het onderzoek besproken. De resultaten worden afgesloten met een conclusie en met handelingsadviezen voor de regio ten aanzien van het omgaan met situaties van onbegrepen gedrag.

Relatie tot onbegrepen gedrag

De drie hoofdcategorieën participanten kunnen verder ingedeeld worden in verschillende subgroepen. Bij mensen die spreken vanuit eigen ervaring is onderscheid gemaakt in de mate waarin zij zichzelf hebben ontwikkeld tot ervaringsdeskundige: dit geldt voor 4 van de 10 participanten (Pieter, Hans, Annelyn en Leonard). De groep naasten valt te verdelen in 3 subgroepen: familie of dierbare van (6 participanten), betrokken als vrijwilliger (3 participanten) en/of betrokken vanuit de omgeving (2 participanten). Ook is in de groep van naasten een tweedeling te maken in wel of geen ontwikkeling van ervaringsdeskundigheid: 2 van de 11 naasten is (familie-)ervaringsdeskundige (Ditta en Selin). De laatste groep, de professionals, is een groep met grote verscheidenheid aan mensen werkend in verschillende domeinen van zorg, welzijn en veiligheid. Zo zijn verschillende perspectieven van de zorg rondom mensen met onbegrepen gedrag in kaart gebracht.

In 16 van de interviews is gebleken dat de participanten zichzelf herkennen in meerdere perspectieven. Het verschilt per interview in welke mate de participant daadwerkelijk deelt vanuit deze verschillende perspectieven; over het algemeen ligt de focus in het interview op het perspectief waarmee de participant zichzelf heeft aangemeld.

In de uitwerking van de leidende principes is ervoor gekozen om naar de participanten te verwijzen op basis van de rol waarmee zij zichzelf hebben aangemeld. E voor participanten met eigen ervaring, N voor de deel-

nemende naasten en P voor de professionals. Ook wordt verwezen naar het participantnummer, zodat goed herleidbaar is wie een bepaalde uitspraak heeft gedaan.

Casussen

De onderliggende oorzaken en uitingsvormen in situaties van onbegrepen gedrag kunnen heel divers zijn. We zijn ons ervan bewust dat dit een zeer brede groep betreft. We hebben in onze codering in eerste instantie Koekoek (2019) gevolgd in zijn indeling in drie groepen.

De langdurige, kwetsbare groep. Deze mensen ontvangen langdurige psychische zorg en wonen beschermd of met begeleiding, deze mensen komen incidenteel of vaker in beeld en zijn meestal bekend bij de hulpverlening, maar raken toch in de problemen.

De psychosociale groep afkomstig vanuit het sociaal domein. Zij komen incidenteel in beeld door situationele problematiek. Het onbegrepen gedrag is tijdelijk (in beeld bij hulpverlening).

De forensische groep die zeer bekend is bij de hulpverlening en waarbij de problematiek blijvend is of vaak terugkeert en waarbij bemoeienis van justitie is.

Tijdens het analyseren van de interviews zijn alle genoemde voorbeelden ondergebracht onder 1 van deze 3 groepen. Daarbij hebben we met name het onderscheid tussen de langdurige, kwetsbare groep en de psychosociale groep nader moeten aanscherpen. We hebben voorbeelden onder 1 geplaatst wanneer er sprake is van een vorm van begeleiding of bescherming bij wonen en functioneren. En bij 2 als daar geen sprake (meer) van is. Dat gezegd hebbend valt direct op dat de aard van de problematiek niet veel verschilt. Het al dan niet afhankelijk zijn van zorg lijkt dan ook meer te maken hebben met de kwaliteit van het eigen netwerk en de fase van herstel, dan met de aard van de problematiek.

In totaal zijn er 45 casussen ingebracht in de gesprekken. Deze zijn als volgt ingedeeld:

- Langdurige kwetsbare groep: 11
- Psychosociale groep: 24
- Forensische casussen:10

In bijlage 4 zijn drie verschillende persona uitgewerkt, deze zijn ontstaan aan de hand van ingebrachte casussen van de participanten en de daaruit afgeleide toeloop en afronding van deze situaties. Ook de genoemde kenmerken per groep zijn terug te vinden in deze bijlage.

Leidende principes

De volgende leidende principes worden opeenvolgend besproken.

Samen zorg dragen	Eigen stem vinden	Ertoe doen
Gezamenlijke grond vinden	Schade dragen	Schoonheid ervaren
Voorbij gedrag kijken	Tegenspel bieden	Vertegenwoordigd worden

SAMEN ZORG DRAGEN brengt rust en veiligheid. Wanneer alle rollen duidelijk zijn en de afstemming open en gelijkwaardig is wordt het makkelijker om spanningen te hanteren en keuzes te maken.

EIGEN STEM VINDEN geeft houvast en richting. Dit ontstaat door te vertrouwen op eigen waarneming, gevoel en talent en leidt tot persoonlijke groei en ontwikkeling.

ERTOE DOEN betekent van waarde zijn. Dit ontstaat in grote en kleine gebaren die verschil uitmaken in iemand of niemand (meer) zijn.

GEZAMENLIJKE GROND VINDEN verbindt en normaliseert. Het herkennen en erkennen van gedeelde ervaringen doorbreekt isolement.

SCHADE DRAGEN creëert ruimte voor herstel. Wanneer pijn, verwarring, schuld en het 'niet weten' verdragen worden, ontstaat opnieuw verbinding met jezelf en de ander.

SCHOONHEID ERVAREN opent nieuwe perspectieven. Het beleven en inzetten van kunst, natuur en symboliek vormt een bron van existentie.

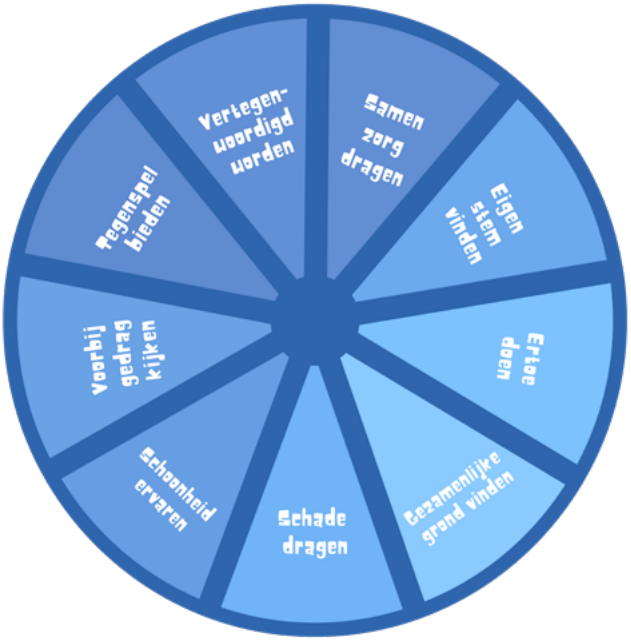
VOORBIJ GEDRAG KIJKEN is de mens blijven zien en verstaan. Respect, aandacht en oog voor context hebben, geeft begrip en handelingsruimte.

TEGENSPEL BIEDEN geeft bescherming wanneer spanning oploopt. Stevige aanwezigheid helpt verdere ontwrichting te voorkomen en ontstane krachten te laten landen.

VERTEGENWOORDIGD WORDEN brengt veiligheid. Alle betrokkenen hebben een relevante ander nodig die voor hen opkomt en ondertitelt, zodat alle stemmen gehoord blijven.

SAMENHANG TUSSEN PRINCIPES

De principes kunnen los van elkaar gelezen en begrepen worden, daarnaast is ook van belang de samenhang tussen de principes in acht te nemen. Figuur 3 visualiseert de onderlinge samenhang tussen de leidende principes als een dynamisch geheel. Elk principe vormt een eigen invalshoek van waaruit naar situaties van onbegrepen gedrag kan worden gekeken en gehandeld, maar krijgt betekenis in relatie tot de andere principes. Samen laten zij zien dat het omgaan met onbegrepen gedrag geen lineair proces is, maar een voortdurende beweging tussen verbinden, begrenzen, verstaan en verdragen. De cirkelvorm benadrukt dat geen van de principes op zichzelf staat of hiërarchisch is: het ene principe kan op een bepaald moment meer op de voorgrond treden, terwijl op een ander moment juist een ander principe nodig is. In hun samenhang drukken de principes een relationele en mensgerichte benadering uit, waarin oog is voor zowel het individu als de context, voor kwetsbaarheid én kracht, en voor stabiliteit én beweging. De figuur nodigt uit om steeds opnieuw af te stemmen: wat is hier en nu nodig om menswaardig en zorgvuldig te handelen?

FIGUUR 3: LEIDENDE PRINCIPES VOOR RELATIONEEL EN ZORGVULDIG HANDELEN IN SITUATIES RONDOM ONBEGREPEN GEDRAG.

INTRODUCTIE
Inleiding

DE 9 PRINCIPES

Samen zorg dragen
01

Eigen stem vinden
02

Ertoe doen
03

Gezamenlijke grond vinden
04

Schade dragen
05

Schoonheid ervaren
06

Voorbij gedrag kijken
07

Tegenspel bieden
08

Vertegenwoordigd worden
09

01 Samen zorg dragen

IN ALLE INTERVIEWS IS GESPROKEN OVER SAMEN ZORG DRAGEN, DE HERKENBAARHEID RONDOM DIT THEMA IS GROOT VOOR ALLE 37 PARTICIPANTEN.

SAMEN VERANTWOORDELIJKHEID DRAGEN.

Samen zorg dragen kent altijd een beginpunt. De ene keer is dit duidelijk, maar vaker is het een kwestie van opmerkzaam zijn op **kleine signalen**. Jenny (32, P), deelt hierover dat je zowel je ogen en hoofd moet gebruiken, maar ook je hart én je buik. Een onderbuikgevoel is heel belangrijk en relevant om tijdig samen te kunnen zorgen. In de interviews komt naar voren dat met name naasten die eerste signalen van ontregeling vaak goed doorhebben.

Naaste Roel (10) vertelt dat altijd wanneer hij zorgen had over de situatie er daadwerkelijk een crisis volgde. Ook professionals onderschrijven de waarde van kleine signalen en vroegtijdige signalering, alsmede de rol van naasten hierin (23, 28 en 29). Het gevolg hiervan is dat op tijd juiste hulp kan worden ingezet. Dit heeft een aantal voordelen: tijdige hulp kan ervoor zorgen dat er minder schade wordt aangericht (13, 15, N); Monica zegt hierover “kom maar liever iets te vroeg, als je een onderbuikgevoel hebt, dat scheelt aan de achterkant” (23, P); zij heeft ook de ervaring dat tijdige signalering ondersteunt aan een goede samenwerking; inzetten op de vroege signalen kan escalatie (en daarmee onbegrepen gedrag) voorkomen (29, P); op tijd de kleine signalen serieus nemen geeft ook vertrouwen in de hulpverlening (29, P). De kleine signalen moeten zo goed mogelijk geduid worden, het is een kunst om goed in te schatten wat er wanneer nodig is. Annelyn (20, E) geeft hierover aan “als je

te vroeg ingrijpt, ga je bij mensen dingen overnemen die ze nog prima voor een deel zelf kunnen dragen, maar je kunt het ook niet verkopen als iemand onveilig is voor zichzelf of voor iemand anders".

We zien vaak dat wanneer er sprake is van onbegrepen gedrag er ook veel betrokkenen zijn. Samen zorg dragen betekent dus vaak ook **samen werken.** In de interviews is veel gesproken over de **verschillende rollen** in een situatie, dingen die wél werken, maar ook gebreken in samenwerking. Monica (23), één van de gesproken professionals, zegt: "Je kunt alleen maar goede dingen doen, als je het met elkaar doet". Het met elkaar doen betekent zowel samenwerking tussen professionals onderling, als het betrekken van het netwerk van een zorgvrager. En natuurlijk het betrekken van de zorgvrager zelf.

VERBINDEN BOVEN CHAOS EN KLUWEN.

Het is voor een zorgvrager belangrijk en relevant dat er **naasten** zijn in **diens netwerk** die steunend aanwezig zijn. Professionals, naasten en mensen met eigen ervaringen met ontwrichting geven dit meermaals aan (1, 3, 4, 19, E; 13, 32, N; 35, P). Niet alleen mensen, maar ook dieren kunnen onderdeel zijn van iemands netwerk en daarmee een steunende rol innemen (11, N). Hoewel de waarde vrijwel door iedereen wordt erkend, zijn er ook knelpunten aan te wijzen rondom de rol van naasten. Als naaste ben je namelijk geen professional, terwijl sommige situaties dit soms wel van je lijken te vragen. Zo vertelt Roel (10, N) over een situatie met een vriend, waarbij hij een bevriende psychiater moest bellen, om de juiste keuze te maken rondom het gebruik van medicatie. Ook andere naasten vertellen over ervaringen waarin een spanningsveld ontstaat tussen wat zij wel en niet kunnen doen (8, 12, 37). Wat hierbij als gemis naar voren komt is goede samenwerking en afstemming met professionals. Terwijl een aantal gesproken professionals juist benoemen hoe belangrijk dit is (22, 34, P). Samen zorg dragen is iets wat naasten iets kost, (na)zorg voor naasten wordt gemist. Sabor (12, N) zegt hierover: "Het is zo belangrijk dat mensen geïnformeerd worden, je bent de controle enorm kwijt, als je geïnformeerd wordt, heb je in ieder geval weer een beetje greep". En Selin (37), ook een naaste, zegt zelfs: "Iedere naaste die je niet ziet of ondersteunt is de potentiële toekomstige client". Verschillende naasten geven daarnaast aan hoe belangrijk het is voor jezelf te zorgen en indien er sprake is van onveiligheid, veiligheid voor jezelf te creëren (8, 9, 12).

Een mooi symbool wat naaste Joris (9) over je eigen veiligheid met ons deelt is de kierstandhouder. Een kierstandhouder is een metalen verbinding die je op je (voor)deur bevestigd. De deur kan open, maar er is geen directe toegang voor degene die voor de deur staat. Zo hield Joris wel contact met zijn buurman, maar ontstond er ook een letterlijke grens.

Opvallend is dat 10 participanten, met name professionals zelf, opmerkingen maken over **samenwerken tussen professionals onderling.** Zij onderstrepen het belang van goede samenwerking (21, E) en geven aan hoe dit geoptimaliseerd kan worden. Overkoepelend kan gezegd worden dat alles valt of staat met goede communicatie. Blijf onderling afstemmen over de aanpak (26, 27, 28, 29, P). Communiceer daarnaast steeds opnieuw welke partij waarvoor verantwoordelijk is en wees daarin niet bang dat je elkaar in de weg zit (20, E; 28, 30, 31, P). Neem elkaars zorgen serieus en sta open voor de inzichten vanuit iemands vakgebied (28, 30, 31, 36, P). Tot slot wordt door een viertal participanten het belang genoemd van een regiehouder of zorgverbinder die specifiek betrokken kan worden in (complexe) situaties van crisis (20, E; 23, 26, 27, P).

Naast professionals en naasten is mogelijk nog een andere groep betrokkenen in een situatie, dit zijn **lotgenoten en/of ervaringsdeskundigen.** Vijf participanten noemen de waarde hiervan. Vanuit begrip, elkaar echt begrijpen en met elkaar oplopen, kan er steun of hulp onderling ontstaan vanuit een gelijkwaardig perspectief (5, 6, 20, E; 16, 17, N).

Wanneer je het samen doet, ontstaan er ook **grenzen**. Joris (9), een buurman, geeft aan dat "er een grens is aan het begrip wat je hebt voor het onbegrip uit de omgeving". En ook professionals (30, 31, 35, P) geven aan dat er soms een grens ligt in de verantwoordelijkheden die zij kunnen dragen wanneer zij aan iemand zorg verlenen. Zoals eerder ook aangegeven werd door verschillende professionals, is het van groot belang duidelijk te maken hoe je **samen de zorg verdeeld**. Wat voor de één een grens is, kan voor de ander een startpunt zijn, maar ook is er altijd een gezamenlijk grensgebied waarin iedereen een (deel)rol heeft. Over dit grensgebied worden (door 18 participanten) uiteenlopende dingen benoemd:

- Je hebt steun nodig. Dit geldt voor iemand die zelf zorg nodig heeft als voor naasten, maar ook professionals hebben het nodig met anderen te sparren (1, 6, E; 8, 9, 10, 15, N);
- Samen zorg delen zorgt ervoor dat niet 1 pilaar overbelast raakt (9, 15, N);
- Het vinden van passende zorg blijkt soms een grote uitdaging. Zowel in het geval van langdurige zorg, als bij een crisis. Mensen voelen zich van het kastje naar de muur gestuurd. Ook worden verschillende voorbeelden gegeven over de inzet van politie, waarbij onvoldoende aandacht was voor psychische problematiek (18, E; 8, 16, 17, N; 24, 26, 27, 30, 31, P);
- Regelmatig wordt het gevoel van 'er alleen voor staan' ervaren, terwijl er wel meerdere partijen betrokken zijn (9, N; 30, 31, P);
- Je mag vanuit elke rol aangeven wanneer zorg buiten jouw 'deel' valt. Het is daarbij wel belangrijk te communiceren over de grens van jouw zorgdeel (9, N; 30, 31, P).

Het grensgebied van de zorg die je aan iemand biedt, levert soms **ambivalente** gevoelens op. Alexander (14, P) vertelt hoe hij een keer een dakloze bij hem thuis opvangt. Hij geeft zelf aan dat hij daarmee de grens wel heel erg was gepasseerd. Toch voelde dit voor hem op dat moment als de beste zorg en liet hij zijn hart spreken. Aan de ene kant levert dat een grote winst op in het contact met de man in kwestie, aan de andere kant brengt het een zeker risico met zich mee. Ook Ilia (13, N) omschrijft deze dubbelheid. Ze wil graag betrokken zijn bij haar buurman, maar voelt ook angst voor het mogelijke risico van zich mengen in de situatie. Ambivalentie ontstaat ook bij professionals wanneer zij ingezet worden om 'brandjes te blussen'. De situatie wordt op dat moment hanteerbaar, maar de context voor de zorgvrager verandert niet, waardoor een herhaling van ontwrichting op de loer blijft liggen (20, E). Politieagenten Piet en Patrick (26, 27) herkennen dit erg in hun werk, het voelt voor hen dat zij worden geregeld worden ingezet als quickfix om een situatie te controleren. Dit terwijl in

vrijwel alle gevallen meer en andere zorg nodig is. Hun inzet is soms onoverkomelijk, maar schuurt ook, het voelt voor hen alsof er soms voor de makkelijke weg wordt gekozen.

In de interviews zijn verschillende losse thema's rondom samen zorg dragen langsgekomen, we hebben hieraan de overkoepelende term **vormen van zorg(en)** gegeven. Deze vormen omvatten meer praktische dingen om te doen, maar ook manieren en motivatie om te kunnen zorgen. Onderdelen van samen zorg dragen, zoals door de participanten ervaren in de praktijk, kunnen zijn:

- Samen bewegen, bijvoorbeeld door een wandeling te maken of een stuk te fietsen (1, E)
- Samen zijn, ervoor zorgen dat de zorgvrager niet alleen is (16, 17, N; 29, P).
- Bescherming bieden, bijvoorbeeld door iemand tijdelijk uit zijn eigen context te halen (21, E; 33, P).
- Overzicht creëren (30, 31, P).
- Het samen opdoen van succeservaringen. Volgens Leonard (21, E) moeten mensen weer in beweging komen, lichamelijk als geestelijk, door middel van het opdoen van succeservaringen kan vertrouwen weer groeien. Je kunt samen zoeken naar dat wat zin geeft in het leven en je (nieuwe) identiteit.
- Het opstellen van een (crisis)interventieplan, zodat er inzicht ontstaat in triggers en tijdig gehandeld kan worden bij (nieuwe) ontwrichting (21, E; 28, 30, 31, P).

Bovenstaande onderdelen zijn met name gericht op zorg áán een zorgvrager, maar er is ook sprake van zorgen 'vanuit'. Twee professionals en een naaste geven hierover aan dat wanneer er samen gezorgd wordt het van groot belang is dat je kunt **handelen vanuit kennis**. Dit gaat dan bijvoorbeeld over het kennen van de sociale kaart, zodat je weet bij wie je moet zijn (9, N; 23, P). Daarnaast vertelt Alexander (14, P) over zijn werk met mensen met verslaving, hij geeft hen soms een biertje, want "mensen die verslaafd zijn aan alcohol moeten alcohol blijven drinken, want anders gaan ze dood. Dus hou ik ze ook een beetje in leven". Ook dit is een vorm van werken vanuit kennis.

Als het gaat over **de motivatie en het waarom van het samen zorg dragen** lijkt wederkerigheid in zorg een rol te spelen. Zo zegt Ravi (29, P) dat zij werkt vanuit het principe dat ze ander behandeld zoals zij zelf ook behandeld zou willen worden. En Joris (9, N) geeft aan dat hij naar zijn buurman om blijft kijken, omdat het zijn hoop is dat een ander dat ook voor hem doet als hijzelf van de wijs zou raken. Jacco (25, P) ervaart ook dat wanneer hij vertrouwen geeft aan een zorgvrager, dit ertoe leidt dat je ook vertrouwen krijgt. Daarnaast delen Sabor (12, N) en Frederique (5, E) over de wisselwerking van zorg geven en ontvangen. Frederique (5, E) ervaart dit bij lotgenotencontact. Terwijl Sabor (participant 12, N) het heeft over de relatie tussen een ouder en kind, waarbij beide op hun manier voor elkaar kunnen zorgen.

Samen zorg dragen kent dus vaak een beginpunt, bijvoorbeeld wanneer er crisis ontstaat en verschillende partijen in beweging worden gezet. Minder duidelijk is de afronding of het eindpunt. Er kan sprake zijn van **langdurig zorg dragen**. Met name professionals vertellen over belangrijke onderdelen van langdurige zorg en de waarde ervan. Het is van belang om vertrouwen op te bouwen, in sommige gevallen kan dit veel tijd in beslag nemen, maar, zo zeggen verschillende professionals: houd vol en blijf beschikbaar (20, E; 15, N; 22, 24, 26, P). Janice (35, P) vult hierbij aan: neem kleine stappen en geef de zorgvrager altijd een nieuwe kans na terugval. Zij noemt dit een waakvlamfunctie.

Dat **samen zorg dragen** een **complex geheel is**, spreekt wel uit al het bovenstaande. Helaas, zoals de ervaringen vertellen, verloopt die gezamenlijke zorg lang niet altijd optimaal. We kijken dus ook naar de manier waarop 'het niet werkt', zodat hier lessen uitgetrokken kunnen worden. Binnen dit onderzoek spreken we dan over **het negatief van**. Verschillende participanten vertellen over het risico wat zij opliepen op het moment dat zij betrokken raakten bij een situatie in de omgeving (9, 13, N; 32, P). Zij herkennen bij zichzelf, maar ook bij de anderen angst voor de gevolgen, maar ook een gevoel van klaar zijn met een situatie. Ook professional Janice (35, P) herkent dat er in situatie angst kan heersen, waardoor er geen verantwoording wordt genomen in het verlenen van zorg. Een ander meermaals terugkerend negatief is een verschil hebben in aanpak. Wanneer dit niet overbrugd wordt, heeft dit mogelijk negatieve impact op de situatie. In dit verlengde ligt ook dat er te weinig of niet wordt afgestemd, waardoor samenwerking stremt. Hierin komt dan ook de complexiteit naar voren, want, hoewel 1 aanpak helpend zou zijn, valt ook te stellen dat er geen 'one size fits all' aanpak te hanteren is (8, N; 23, 26, 27, 29, 36, P). Met name in ingewikkelde casussen blijkt het lastig om de juiste zorg met elkaar te organiseren. Op het moment van crisis is regelmatig onduidelijk welke partij op dat moment aan zet is. Hierdoor wordt geregeld de politie ingeschakeld, terwijl dit vaak averechts lijkt te werken (20, E; 8, N; 30, 31, P). Monica (23, P) geeft daarnaast nog 2 andere belemmerende factoren aan. Zij merkt terecht op, dat samenwerken altijd tijd kost, terwijl er niet altijd tijd is of gemaakt wordt. Ook de vele wachtlijsten om de juiste zorg in te zetten zijn een probleem. Dit laatste merkt ook Pieter (18, E) op, hij ziet dat het lang duurt voordat er juist doorverwezen wordt; kostbare tijd waarin aangemodderd wordt en geen constructieve zorg plaatsvindt.

In het samen zorg dragen komt een duidelijke **grondhouding** naar voren: samen weet je meer en ook zie de behoefte van de zorgvrager altijd als leidend. Sabor (12, N) zegt hierover: "Ik geloof in transparantie, in het delen met elkaar. Niemand heeft het gouden ei, maar juist dat delen en het erkennen naar elkaar, is enorm belangrijk". Ook professionals Boudien en Saskia (30, 31) (h)erkennen deze grondhouding. Goed op elkaar afgestemd zijn, kan ertoe bijdragen dat een escalatie gecontroleerd kan verlopen. In datzelfde interview komt ook naar voren hoe belangrijk het is om als professionals onderling naar elkaar te luisteren en iedereens inschattingen serieus te nemen in het belang van de beste zorg voor de zorgvrager. Samen meer weten heeft niet alleen betrekking op professionals of naasten, maar ook op de zorgvrager zelf. Hij kent uiteindelijk zijn eigen situatie het beste. Professional Annet (33) geeft aan dat ze veiligheid en geborgenheid altijd belangrijk vindt. Als er geen over en weer is in een redelijke veiligheid en vertrouwen, dan moet je heel voorzichtig beginnen. Hoe meer vertrouwen er is, hoe meer we **samen durven**. Dat is toch iets wat je samen moet ontwikkelen. Op die manier blijf je proberen om vertrouwen op te bouwen. Janice (35, P) onderstreept dit, ook omdat de zorg die je biedt het meeste effect heeft wanneer je samen werkt vanuit datgene wat de zorgvrager zelf wil. Het tegenovergestelde lijkt daarin te zijn dat wanneer een zorgvrager geen verandering wil, je als professional niet veel kunt bereiken: "Dan is de kunst om de hulpverlener te zijn die niet aan ze trekt, maar ze gewoon laat zijn wie ze zijn en kijkt wat ze zelf willen".

INTRODUCTIE
Inleiding

DE 9 PRINCIPES

Samen zorg dragen
01

Eigen stem vinden
02

Ertoe doen
03

Gezamenlijke grond vinden
04

Schade dragen
05

Schoonheid ervaren
06

Voorbij gedrag kijken
07

Tegenspel bieden
08

Vertegenwoordigd worden
09

01 Samen zorg dragen

BRENGT RUST EN VEILIGHEID. WANNEER ALLE ROLLEN DUIDELIJK ZIJN EN DE AFSTEMMING OPEN EN GELIJKWAARDIG IS WORDT HET MAKKELIJKER OM SPANNINGEN TE HANTEREN EN KEUZES TE MAKEN.

De volgende spelregels zijn relevant:

- Creëer voldoende begrip en tijd (5, 21, E; 15, N; 22, 29, 30, 31, 32, P);
- Echte aandacht voor de ander, erkenning geven zonder oordeel (11, N; 29, 36, P);
- Goede afstemming met de zorgvrager, het netwerk en collega hulpverleners (2, E; 23, 28, 30, 31, P);
- Vind één golflengte waarop iedereen elkaar begrijpt (8, N; 23, 30, 31, P);
- Het is van belang dat iedereen serieus genomen wordt bij ontwrichtende situaties (2, 3, 4, 19, E; 8, 12, N; 29, 33, 34, P);
- Heb oog voor de naasten, door hen te zien, kun je veel leren over de beste zorg voor de zorgvrager (12, 37, N; 28, P);
- Luisteren naar elkaar, oprecht zijn, iemand willen zien (3, 7, 21, E; 8, N; 14, 29, 30, 31, 33, P);
- Aandacht voor verschillende verhoudingen: (professionele) afstand versus nabijheid (37, N), de verhouding tussen man en vrouw (4, E), aanwezigheid van een klik en vertrouwdheid onderling (20, E; 29, P).

> **Ik geloof in transparantie, in het delen met elkaar. Niemand heeft het gouden ei, maar juist dat delen en het erkennen naar elkaar, is enorm belangrijk.**

INTRODUCTIE
Inleiding

DE 9 PRINCIPES

Samen zorg dragen
01

Eigen stem vinden
02

Ertoe doen
03

Gezamenlijke grond vinden
04

Schade dragen
05

Schoonheid ervaren
06

Voorbij gedrag kijken
07

Tegenspel bieden
08

Vertegenwoordigd worden
09

Eigen stem vinden

OVER HET BELANG VAN EIGEN STEM WORDT DOOR 23 PARTICIPANTEN UITSPRAKEN GEDAAN.

Een belangrijk onderdeel van je eigen stem vinden is **eigenheid.** Rondom het woord eigenheid noemen de participanten verschillende dingen: karakter, inspiratie- en zingevingsbronnen, opleiding, talenten, hobby's, thuisplek, inkomen. Het gaat om datgene waarmee ze zich onderscheiden van anderen. Ditta (7, N) benoemt bijvoorbeeld dat trots zijn op wie je bent je leven op koers houdt. Selin (37, N) vertelt dat haar moeder geweldig kon koken en dansen en dat ook veel deed in de tijden dat het goed met haar ging. Participanten Annet en Janice (33, 35, P) noemen de term 'in je element'; datgene waardoor mensen zich gelukkig en blij en thuis voelen. Anna (11, N) benoemt: "Het is grotendeels mijn instelling. Ik verdien mijn eigen geld. Ik woon hier. Ik leef hier. Ik kan mijzelf niet vergelijken met andere mensen. Mijn herstel heeft te maken met wie ik ben en dat ik mij kan verplaatsen in mijzelf en dat ik me kan verbinden en dat ik kan luisteren naar mijn lijf en mijn gevoel".

Alle drie de perspectieven vinden eigenheid belangrijk. Echter leggen ze wel een verschillende nadruk. Waar naasten en mensen met ervaring het vooral hebben over hun persoon leggen professionals een link naar hun werk. Alexander (14, P) zegt: "Je hebt niets anders dan jezelf om in contact te komen met de mensen waar het om gaat. Jezelf zijn is belangrijk, ook in het kenbaar maken wat je grenzen zijn". Hannelore (15, N) zegt: "Wees niet nep, mensen prikken daar zo doorheen". Familie ervaringsdeskundige Selin (37, N) gaat nog een stap verder: "Je eigen verhaal meenemen en dit ook inbrengen werkt altijd het beste, dan ontstaat er herkenning en verbinding". Jaron (1, E) vindt het belangrijk dat professionals rekening met talenten en opleiding houden en daarbij aansluiten.

Zowel mensen met eigen ervaring met onbegrepen gedrag als professionals geven aan dat het belangrijk is dat er **ruimte is om dingen anders te doen** dan in de richtlijnen staat. Ruimte kunnen geven aan je eigenheid is ook het hanteren van een **eigen aanpak** om zo aan te kunnen sluiten bij de hulpvrager. Zorgvragers geven aan dat ze graag betrokken worden in de behandeling. Jaron (1, E) noemt bijvoorbeeld het gebruik van medicatie. Melissa (2, E) noemt de keuze voor de manier van behandelen. En Iris (4, E) vertelt dat het belangrijk is dat je iemands beperkingen serieus neemt en diegene de ruimte geeft om dingen te doen op een manier die bij haar passen.
Mensen zijn verschillend en dat geldt ook voor hun behoeften. Professionals geven daarom aan dat het belangrijk is om aan te sluiten bij de cliënt waar ze mee werken. Nicky en Ravi (24, 29, P) vinden de startvraag 'Wat wil jij zelf?' essentieel. Zowel Alexander, Annet, Janice als Lieke (14, 33, 35, 28, P) geven aan: Geef iemand de hulp die bij hem/haar past en durf buiten de lijntjes te handelen als dat de verbinding met de zorgvrager ten goede komt. Aansluiten

bij de eigenheid van mensen maakt dat mensen zich gehoord en gezien voelen, wat het vertrouwen verstevigt en wat meer kans geeft op welbevinden en herstel. Piet en Patrick (26, 27, P) kiezen daarom zo mogelijk voor de handelen vanuit de zorgkant in plaats van de strafrechtelijke kant.

Ook als je de ander niet direct begrijpt kun je wel aansluiten bij zijn of haar behoeften. Annet (33, P) geeft ruimte aan de taal van de cliënt, die wellicht een onbegrijpelijk liedje maakt aan de piano. Je hoeft het niet te begrijpen. Ruben (34, P) is het met haar eens. Hij zegt: "Ik had een mooi gesprek met iemand die een zwervend bestaan leidde en bij Pro Persona opgevangen was vanwege medicatie en omdat het te koud was op straat. Hij moest na de behandeling weer de straat op en ik zei: 'Je kunt nu toch niet weer dat tentje in?', maar hij gaf aan dat dat tentje zijn veiligheid was. Dat is natuurlijk niet wat wij ervaren. Maar het betekent niet dat het niet kan".

Het vinden van je eigen stem is voor professionals ook **hun persoonlijke en professionele ontwikkeling.** Zes professionals geven dan ook aan dat hun ervaringen tijdens het opgroeien belangrijke pijlers zijn voor hoe ze nu hun werk uitvoeren. Annet (33, P) is opgegroeid in een muzikaal gezin, werkte eerst als activiteitenbegeleider, bracht daar muziek in en deed vervolgens de opleiding tot muziektherapeut. Hoe zij muziek ervaart, dat ziet ze ook bij zorgvragers; onderzoek en kennis opdoen is belangrijk, maar de praktijk leert je de werkelijkheid. Janice (35, P) groeide op in een gezin waar verslaving een rol speelde. Via omwegen en therapie kwam ze uiteindelijk in de verslavingszorg terecht. Ook in het werk zelf blijven ervaringen belangrijk, het gaat dan om de ervaring die je als professional opdoet. Het werken in de praktijk vormt je. Jenny (32, P) zegt hierover: "Je leert jezelf kennen in het krachtenveld waar je handelt, je leert door het niet te weten en tegelijk je eigen krachten te kennen, durf nieuwe taal te zoeken".

Hoe het eruit ziet wanneer mensen hun eigen stem verliezen is **het negatief van** de kernervaring. "Op het moment dat mensen niet meer in hun element zijn, zichzelf verliezen, gaan ze zichzelf tekortdoen, dingen doen die ze eigenlijk niet willen: stelen, prostitutie, mensen lastigvallen" zegt Janice (35, P). Op het moment dat er wordt gehandeld zonder rekening te houden met wie de hulpvrager is, verliezen mensen het vertrouwen in zichzelf geeft Melissa aan (2, E). Als een professional geen ruimte krijgt voor eigenheid in de aanpak, en er niet wordt samengewerkt als een situatie te moeilijk wordt, werkt dit beknellend en frustrerend. Het roept een machteloos gevoel op vinden Annelyn en Saskia (20, E; 31, P). Tenslotte is er ook nog een maatschappelijke druk op eigenheid. "Met onbegrepen gedrag mag je alleen jezelf zijn als dat een maatschappelijke functie heeft (Jules Deelder bijv.), excentriek gedrag wordt over het algemeen niet getolereerd als je een paradijsvogel bent die niet bekend is" zegt Gerrit (22, P).

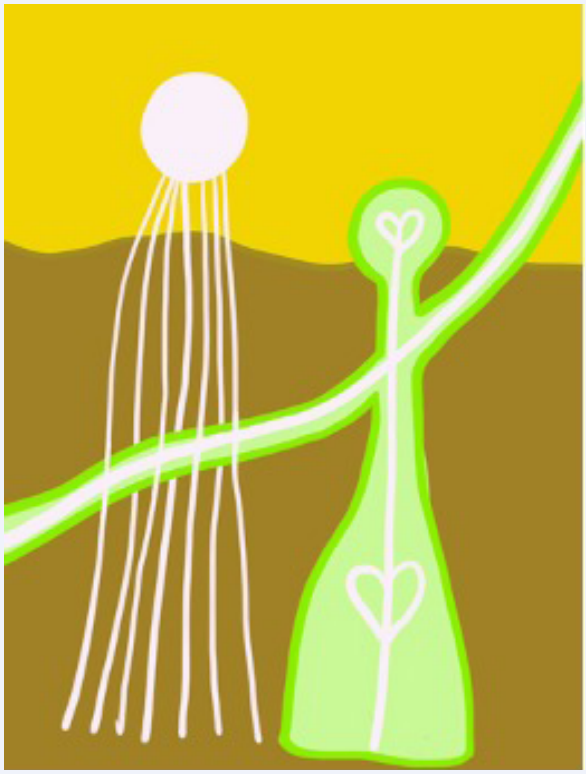

VERTROUWEN OP EIGEN WAARNEMING.

Zijn er grenzen aan het aansluiten bij de eigenheid van mensen? En kunnen er ook gevolgen zijn die de situatie moeilijker maken? Een aantal participanten maken opmerkingen die deze **ambivalente** vragen oproepen. Hannelore (15, N) benoemt dat zij soms een keuze moet

maken om hulp in te schakelen als een persoon dat niet wil. Ze kan zich tegelijk voorstellen dat het afschuwelijk is voor mensen als ze hun huis moeten verlaten. Soms leidt kiezen voor eigenheid in je keuze wel tot isolatie. Je kunt 'de enige' zijn die een bepaalde keuze durft te maken. Naaste Ilia (13) noemt in dit kader dat ze als enige buurtbewoner in gesprek ging met de ontwrichte buurman, omdat ze zelf wist hoe eenzaam ontwrichting kon zijn. Haar buren wilden niets meer met hem te maken hebben.

Een **grondhouding** van openheid eerlijkheid en lef lijkt goed te passen bij deze kernervaring. Het gaat om aansluiting bij de eigenheid van de zorgvrager door respectvolle nieuwsgierigheid te tonen voor wat de zorgvrager gevormd heeft en kenmerkt, en wat deze belangrijk vindt. En het gaat om een reflectieve houding vanuit hoe je zelf gevormd bent. Het vergt soms lef om buiten de lijntjes te denken en te handelen.

IK WORD WIE IK BEN.

INTRODUCTIE
Inleiding

DE 9 PRINCIPES

Samen zorg dragen
01

Eigen stem vinden
02

Ertoe doen
03

Gezamenlijke grond vinden
04

Schade dragen
05

Schoonheid ervaren
06

Voorbij gedrag kijken
07

Tegenspel bieden
08

Vertegenwoordigd worden
09

02 Eigen stem vinden

GEEFT HOUVAST EN RICHTING. DIT ONTSTAAT DOOR TE VERTROUWEN OP EIGEN WAARNEMING, GEVOEL EN TALENT EN LEIDT TOT PERSOONLIJKE GROEI EN ONTWIKKELING.

Bij het vinden van je eigen stem kunnen de volgende spelregels gebruikt worden:

- Neem de ander serieus. Dit lijkt voor zich te spreken, maar is toch van groot belang. Laat hierbij je oordeel los. (4, E; 30, 31, 32, P);
- Wees jezelf en niet nep, anderen prikken hier doorheen (15, N);
- Combineer geleerde en geleefde kennis. Kennis is belangrijk, maar uiteindelijk heb je in de praktijk altijd een keuze hoe en wat je inzet in de zorg naar de zorgvrager. (37, N; 14, 32, 33, P);
- Benut en zet bronnen in die eigenheid versterken, bijvoorbeeld muziek, beweging en sport of beeldend werken (33, 36, P).

> **Je eigen verhaal meenemen en dit ook inbrengen werkt altijd het beste, dan ontstaat er herkenning en verbinding.**

INTRODUCTIE
Inleiding

DE 9 PRINCIPES

Samen zorg dragen
01

Eigen stem vinden
02

Ertoe doen
03

Gezamenlijke grond vinden
04

Schade dragen
05

Schoonheid ervaren
06

Voorbij gedrag kijken
07

Tegenspel bieden
08

Vertegenwoordigd worden
09

03 Ertoe doen

OVER HET BELANG VAN ERTOE DOEN WORDT DOOR 22 PARTICIPANTEN EEN UITSPRAAK GEDAAN.

Ertoe doen ervaar je doordat je merkt dat je **van betekenis** bent **voor iets of iemand.** Bijvoorbeeld wanneer iemand je vertrouwen schenkt (36, P), wanneer je eigen ervaringen kunt inzetten, die daarmee nieuwe betekenis krijgen (18, E; 11, N; 33, 35, P) of door vrijwilliger te zijn (5, E; 16, 17, N). Nicky (24, P) vertelt over een zorgvrager die zichzelf had aangemeld als pakketpunt voor de hele buurt. Op deze manier had hij contact met veel mensen en kreeg hij veel waardering. Jaron (1, E) vertelt dat hij sinds twee jaar een hond heeft. Dat geeft structuur omdat je dan verantwoordelijk bent. En dat wil je ook zijn. En het zorgt ervoor dat je de volgende dag op tijd op je werk bent. Van betekenis zijn is wezenlijk, zinvol en geeft voldoening.

Betekenis verschijnt ook in **kleine gebaren en momenten** die ertoe doen: iemand een brief sturen waardoor iemand zich precies op het juiste moment minder alleen voelt (32, P), ritjes om mensen ergens te brengen en even te kunnen "ontsnappen aan de afdeling" (16, 17, N), "geweldig koken" voor het gezin, in een periode waarin er geen ontregeling is (37, N), luisteren (4, E), samen naar muziek luisteren waarbij iemand zichzelf weer even "als meer dan zijn ziekte" ervaart (33, P), en (minder klein): gehoor geven aan iemands dromen en deze helpen waar te maken (25, P).

JARON EN ZIJN HOND.

Wat nog een stap verder lijkt te gaan dan van betekenis zijn is de ervaring **van waarde** te zijn. Niet alleen wat je doet of geeft is belangrijk, maar **wie jij bent** doet ertoe. Zo vertelt Selin (37, N) dat zij zichzelf een "tijdlang (...) kwijt was". Ze luisterde zelfs geen muziek meer. Op een dag kwam ze bij iemand terecht die aan de gang wilde met haar levensverhaal. Toen had ze het gevoel weer mens te worden, **ertoe te doen voor iemand**. Ook Pieter (18, E) noemt het belang van mensen die je het gevoel geven dat je ertoe doet en dat het leven ertoe doet. Hij zegt: "Als je mensen tegenkomt die je het gevoel geven dat het leven de moeite waard is, wil je ervoor gaan".

Wanneer iemand het gevoel verliest ertoe te doen voor iemand raakt dat ook een **existentiële bestaansvraag.** Sabor (12, N) vertelt dat het voor haar moeder cruciaal was om iets te kunnen blijven betekenen voor haar gezin, ook als ze volledig ontregeld was. Zij zegt daarover: "Kijk als ze ons kwijtraakt dan wordt het echt heel moeilijk, want wij waren de enigen... ze zei dan, in de periodes tussen de ontregeling, als ik jullie niet had gehad, dan was ik er niet meer". Als je niet meer in staat wordt gesteld om ertoe te kunnen doen, voelt dat als niet meer gekend en van waarde zijn; afgeschreven worden (5, E; 36, P). Iris (4, E) zegt daarover: "Zie mij niet als last maar als waarde. Het is niet eens belangrijk dat iedereen je ziet maar uiteindelijk is het God of hoe je die moet noemen, die erover gaat". Mensen worden in een periode van ontwrichting vaak ook negatief bekeken, vanuit stigma (30, 31, P) en worden uitgestoten of verliezen contacten (34, P). Dit gebeurt helaas ook in zorgrelaties. Ervaringsdeskundige Annelyn (20, E) noemt een voorbeeld waarbij iemand die te veel gedronken had werd opgenomen in een cel en daar alleen werd gelaten: "Er mocht ook niemand meer bij, ze moest maar nuchter worden en dan kon ze weer naar huis. Ik vond dat zwaar mensonterend en dit is geen incident, vrees ik". Ook andere professionals noemen dat bij onbegrepen gedrag de toon snel verhardt, dat het gesprek niet wordt gevoerd, maar dat snel wordt gehandeld. Terwijl eigenlijk rekening moet worden gehouden met onderliggend trauma. Als dat niet wordt gedaan is dat inhumaan (30, 31, P).

Als **grondhouding** kan bij deze kernervaring worden genoemd dat je als mens altijd het uitgangspunt hebt dat iedereen wat te geven heeft en van waarde wil zijn. En dat geven net zoveel mens maakt als ontvangen. Wederkerigheid is daarin belangrijk (25, P).

Een kunstenaar in de hoek verbeeldde dit als volgt in gesprek met Janice (35, P):

IEMAND ZIJN

INTRODUCTIE
Inleiding

DE 9 PRINCIPES

Samen zorg dragen
01

Eigen stem vinden
02

Ertoe doen
03

Gezamenlijke grond vinden
04

Schade dragen
05

Schoonheid ervaren
06

Voorbij gedrag kijken
07

Tegenspel bieden
08

Vertegenwoordigd worden
09

Ertoe doen

BETEKENT VAN WAARDE ZIJN. DIT ONTSTAAT IN GROTE EN KLEINE GEBAREN DIE VERSCHIL UITMAKEN IN IEMAND OF NIEMAND (MEER) ZIJN.

Als spelregels, die ingezet kunnen worden om ertoe doen te vergroten, kunnen worden genoemd:

- Help iemand zijn tijd betekenisvol te besteden, passend bij iemands talent en vaardigheden, ondervraag iemand niet (9, N). Overvraag mensen ook niet.
- Zet mensen niet onder druk om sneller te herstellen dan haalbaar is vanuit het idee dat werk belangrijk is (2, E). Zo verzamelen mensen een rugzak vol mislukkingen (35, P).
- Let op taal, hiermee kun je waardigheid behouden of aantasten. John (6, E) noemt een voorbeeld wat over hem werd gezegd: hij is er 'heel erg aan toe', alsof hij een enge ziekte had.

> **Zie mij niet als last maar als waarde. Het is niet eens belangrijk dat iedereen je ziet maar uiteindelijk is het God of hoe je die moet noemen, die erover gaat.**

INTRODUCTIE
Inleiding

DE 9 PRINCIPES

Samen zorg dragen
01

Eigen stem vinden
02

Ertoe doen
03

Gezamenlijke grond vinden
04

Schade dragen
05

Schoonheid ervaren
06

Voorbij gedrag kijken
07

Tegenspel bieden
08

Vertegenwoordigd worden
09

04 Gezamenlijke grond vinden

ER WORDT DOOR 20 PARTICIPANTEN EEN UITSPRAAK GEDAAN OVER DE KERNERVARING GEZAMENLIJKE GROND VINDEN.

ONTMOETING.

Het vinden van **gezamenlijke grond** kan ontstaan door lotgenotencontact of het vinden van gedeelde kenmerken. Overstijgend aan dat kan gezamenlijke grond ook door iedereen gevonden worden in medemenselijkheid.

Over ervaringen met **lotgenoten** worden verschillende dingen verteld. Ilia (13, N) herinnert zich dat ze alleen op een kamer lag en dat er iemand die ook psychotisch was naast haar bed kwam zitten, dat mocht niet, maar diegene voelde wel haar angst en bood nabijheid, wat ze ook nodig had. "Je herkent je in de mensen die ook opgenomen zijn, en niet in de verpleegkundigen." Melissa, Iris en Frederique, Pieter (2, 4, 5, 18, E), Alexander (14, P) en Selin (37, N) zijn het eens: bij de ontmoeting tussen lotgenoten is er een gezamenlijke beleving door het delen van ervaringen. Deze beleving geeft herkenning en erkenning, zorgt voor verdere openheid en daardoor steun aan elkaar. John (6, E) beaamt dit en voegt eraan toe dat er meer groepsgesprekken met lotgenoten en ervaringsdeskundigen moeten komen.

Ervaringsdeskundigen en 'lotgenoten die al ergens doorheen gegaan zijn' worden door professionals en ervaringsdeskundigen beschreven als mensen die **goed aan kunnen sluiten bij zorgvragers** omdat er een aantal collectieve thema's zijn die worden gedeeld zoals eenzaamheid, pijn, schuldgevoelens en schaamte (20, 21, E; 24, P; 37, N). Ervaringsdeskundigen blijven ook zelf door ontwikkelen als ze anderen gaan steunen. Hans (19, E) leidt een zelfhulpgroep en zegt daarover: "Ik merk sinds ik dat doe, ik heb veel minder last van zelfstigma. (....) in het begin dacht ik, ja, ik ben patiënt en dit en dat, wat zullen ze wel niet van me denken... maar nu kan ik alles zeggen wat ik wil en waar ik mee zit en wederkerig. Die zelfstigmatisering verdwijnt, ik ben Hans, ik ben geen patiënt". Anna (11, N) geeft aan dat iemand al snel iets kan betekenen voor een ander en nog niet volledig hersteld hoeft te zijn, maar dat het belangrijk is dat er geen lading wordt overgedragen.

Soms ontstaat de verbinding niet op een gedeelde ontwrichtende ervaring

maar op de **herkenning van gedeelde kenmerken**, denk bijvoorbeeld aan taal of religie. Ella (36, P) en Selin (37, N) hebben hier ervaring mee. Het kunnen delen van bepaalde rituelen (bijvoorbeeld gebed), het luisteren naar verhalen of muziek uit een gedeelde cultuur. Het herkennen van bepaalde metaforen die gebruikt worden om een ervaring te beschrijven. Hierdoor voelen mensen zich gekend en ontstaat er rust. Rust kan ook ontstaan door vriendschap. Roel (10, N) zegt hierover: "Achteraf dacht ik, wat deed die instantie nou eigenlijk? Medicatie en de isoleer. Dat hij zo rustig was als ik er alleen maar even was. Dat was mijn inzicht. Ik denk dat ik... ik heb het niet bewust gedaan... ik ben helemaal geen professional, maar ik kon wel zijn hand vasthouden en gaan zitten. En dat maakte hem rustig".

HERKENNING IN GEBROKENHEID.

Gezamenlijke grond kan ook worden gevonden in medemenselijkheid. Verschillende professionals vertellen hierover dat ze regelmatig dingen uit hun eigen leven delen met hun zorgvragers. Ze maken daarin wel keuzes. Staat de hulpvrager ervoor open? Wat vertellen ze wel en wat niet? Maar juist als er overlappingen zijn in wat er met iemand gebeurt, kun je iets delen (14, 24, 29, 33, 36, P). Nicky (24, P) vertelt dat toen de vader van een zorgvrager overleed, ook net haar eigen vader overleden was. Dat heeft ze toen verteld en daar spraken ze daarna samen over. Ravi (29, P) vertelt dat ze als ze dingen herkent uit haar eigen leven, ze twee keuzes heeft: zich afsluiten omdat het te dichtbij komt, of beseffen dat het fijn is en de herkenning als kracht gebruiken, dat ze zich beter in kan leven. Ella (36, P) zegt, breng de menselijkheid erin naast je professie. Pieter (18, E) zegt daarover: "Mijn les is dat iedereen moeilijke dingen mee kan maken en dat het belangrijk is dat er dan hulp is. Iedereen kan dingen meemaken...Hulpverlening zou zich als medemens op moeten stellen tegenover de cliënt. Laat elkaars kwaliteiten zien, maar ook de kwetsbaarheden".

Wat gebeurt er als er **geen gezamenlijke grond** is of wordt gezocht? Dan blijft zelfstigmatisering in stand, evenals gevoelens van eenzaamheid, schaamte, pijn en schuld. Wat doen mensen als ze niet naar gezamenlijke grond streven? Professionals werken vanuit een standaard behandelplan en niet op maat. Irene zou willen dat begeleiders met haar zoon veel meer zouden zoeken naar groepen mensen die dingen doen die ook bij haar zoon passen (8, N) Een andere valkuil is dat er veel wordt gepraat, maar er wordt niet besproken waar het (echt) om gaat (37, N).

Het kan soms lastig zijn om elkaar te begrijpen door verschillen in bijvoorbeeld overtuigingen over wat goed is. Mensen kunnen ook doen alsof er een gezamenlijke grond is, terwijl ze dat eigenlijk niet zo ervaren. Zo ontstaan **ambivalente situaties.** Juist het bespreken van die verschillen kan helpen om weer gezamenlijke grond te vinden. Zo pleit Ruben voor groepsgesprekken waar juist dat soort verschillen aan de orde kunnen komen bijvoorbeeld onder begeleiding van een geestelijk verzorger (34, P).

Als **grondhouding** bij het vinden van gezamenlijke grond kan worden gesteld dat de basis een bewustzijn is dat ieder mens iets in de ander kan herkennen. Je gaat actief op zoek naar dat wat je met elkaar deelt zodat er openheid, erkenning, verbinding en vertrouwen kan groeien.

INTRODUCTIE
Inleiding

DE 9 PRINCIPES

Samen zorg dragen
01

Eigen stem vinden
02

Ertoe doen
03

Gezamenlijke grond vinden
04

Schade dragen
05

Schoonheid ervaren
06

Voorbij gedrag kijken
07

Tegenspel bieden
08

Vertegenwoordigd worden
09

04 Gezamenlijke grond vinden

VERBINDT EN NORMALISEERT. HET HERKENNEN EN ERKENNEN VAN GEDEELDE ERVARINGEN DOORBREEKT ISOLEMENT.

Deze spelregels kunnen worden ingezet om gezamenlijke grond te vinden:

- Verbind je vanuit je hart (7, N);
- Zorg voor veiligheid, geborgenheid, bouw samen vertrouwen op (33, P);
- Wees je bewust van je eigen geschiedenis (14, P);
- Neem je eigen geschiedenis mee en breng het, indien gepast, in (36, P; 37, N);
- Leef je in, in de ander (29, P);
- Maak contact met de ander en bouw een band op (21, E);
- Zoek naar datgene in de ander waardoor je je kunt verbinden, bijvoorbeeld door muziek in plaats van taal (33, P).

> **Mijn les is dat iedereen moeilijke dingen mee kan maken en dat het belangrijk is dat er dan hulp is. Iedereen kan dingen meemaken. Hulpverlening zou zich als medemens op moeten stellen tegenover de client. Laat elkaars kwaliteiten zien, maar ook de kwetsbaarheden.**

INTRODUCTIE
Inleiding

DE 9 PRINCIPES

Samen zorg dragen
01

Eigen stem vinden
02

Ertoe doen
03

Gezamenlijke grond vinden
04

Schade dragen
05

Schoonheid ervaren
06

Voorbij gedrag kijken
07

Tegenspel bieden
08

Vertegenwoordigd worden
09

05

Schade dragen

OVER SCHADE DRAGEN WORDT DOOR 29 VERSCHILLENDE PARTICIPANTEN GESPROKEN.

Uit de interviews blijkt dat schade kan worden opgelopen door mensen die zelf ontwrichting hebben meegemaakt, door naasten en ook door professionals. Deze **opgelopen schade moet worden gedragen.** Iedereen verhoudt zich op een eigen manier tot deze schade. Hieronder worden de verschillende perspectieven en accenten van schade dragen verder uitgewerkt.

Over **schade dragen na eigen ervaring** met ontwrichting zegt Jaron (1, E) treffend: “de littekens van al die psychiatrie doen wel pijn”. Zo vertelt hij over een situatie waarbij de politie hem met vier man moest overmeesteren. Hij erkent “het kon niet anders”, maar stelt ook “ik wou dat het niet hoefde”. Ook John (6, E) ervaart pijn als hij terugkijkt. Hij heeft vijf jaar aan (flarden van) liedjes klaarliggen, maar voegt toe: “ik kan het gewoon nog niet dragen, het heeft tijd nodig”. Schade en daarbij komende rouw wordt zichtbaar op meerdere vlakken. Enerzijds in wat je hebt meegemaakt, anderzijds in wat je niet meer kan of hebt. Frederique (5, E) zegt hierover “rouw om verlies kent geen vaste tijd”. Zij heeft chronisch letsel en hiervoor heeft zij extra rust nodig. Eén van de gevolgen is dat ze is afgekeurd en niet meer kan werken. Frederique (5, E) en ook participant Iris geven (4, E) geven aan dat dit grote impact heeft en ze hiervoor erkenning missen. Melissa (2, E) vertelt hoe haar psychose ook invloed had op haar zelfvertrouwen. Tijdens haar psychose was ze erg zelfverzekerd, maar hierna werd ze juist extra onzeker doordat ze geen vertrouwen meer had in haar eigen inschattingsvermogen. Het moeten herstellen in zelfvertrouwen is een onderdeel van de schade die zij moest dragen. Twee participanten (1, 4, E) geven daarnaast ook aan dat ze contacten verloren zijn door hun situaties, ook een vorm van verlies. Dit is ook iets wat professional Janice (35) in haar werk veel ziet bij zorgvragers. Naasten en professionals zien daarnaast dat de behandeling ten gevolge van ontwrichting vaak grote impact heeft en zelfs schade kan aanrichten bij een zorgvrager (12, 13, 37, N; 30, 31, 36, P).

Naast de schade die kan zijn ontstaan, kunnen er ook lessen worden geleerd door moeilijke omstandigheden. Jaron (1, E) geeft aan hier dankbaar voor te zijn. En ook John (6, E) vertelt over de acceptatie die hij nu heeft over zijn situatie. Anna (11, N) vertelt “Ik kan nu die liefde en omarming en het respect dat ik nu voor mezelf heb ook weer doorgeven aan anderen. Ik oordeel bijna niet meer, mensen mogen hier gewoon zijn”.

In verschillende interviews vertellen naasten over de impact die de ontwrichting, van mensen uit hun netwerk, op hen heeft. Zo vertelt Joris (9, N) hoe hij, maar ook zijn gezin en andere buren, zich nog lang onveilig hebben gevoeld. Dit terwijl de situatie rondom de agressieve buurman niet meer actief speelde. Door de situatie, waarin uiteindelijk Joris één van de weinige

was die handelde, kwam hij er ook alleen voor te staan. Hoewel hij dit heeft proberen te bespreken met zijn buren, is dit niet opgepakt en is er ook niet meer over gesproken. Vergelijkbaar is de situatie waarmee Ilia (13, N) te maken kreeg, ook hier bleven achteraf veel zaken onbesproken. Roel, Sabor en Selin (10, 12, 37, N) vertellen allemaal in hun eigen woorden hoeveel verdriet het hen heeft gedaan om hun dierbare te zien lijden, terwijl zijzelf vanaf de zijlijn machteloos moesten toekijken. Dit vraagt om verdragen en rouwen vanuit hun eigen perspectief. En ook Ditta (7, N) deelt dat ze veel rouwprocessen heeft meegemaakt, maar de andere kant van rouw is liefde, vindt zij. Selin (37, N) benoemt dat schade intergenerationeel trauma kan zijn en dat het belangrijk is om aandacht te hebben voor de verschillende generaties. Ook legt ze uit hoe een bepaalde culturele achtergrond invloed kan hebben op de manier waarop schade gedragen wordt. Binnen haar cultuur is het gebruikelijk om als individu je pijn te dragen, haar broer bracht hier verandering in door zijn pijn wel onder woorden te brengen en met haar te delen. Hierdoor is een stukje van de schade, gedeelde schade geworden en volgens Selin is dat een belangrijke kern: "de dingen zeggen zoals ze zijn dat brengt mensen samen, de pijn benoemen zodat je de ander beter begrijpt en dat je elkaar kent".

TABOEDOORBREKEND.

Verschillende professionals zeggen min of meer hetzelfde: soms lukt het niet. Dit is een vorm van schade die professionals te (ver)dragen hebben. Ondanks de beste intenties om hun zorgvrager verder te helpen, kan het mislukken, vastlopen of zelfs escaleren (14, 25, 28, 29, 30, 31, P). Jacco (25, P) zegt hierover: "Het inzicht in het omgaan met onbegrepen gedrag is dat je verschil kunt maken bij een enkeling. Als je iets kan stabiliseren is dat ook al winst. Het is een verhaal van vallen en opstaan. Het is geen succesverhaal". Schade kan ook heel letterlijk ontstaan. Zo vertelt Nicky (24, P) over een situatie die zij in haar werk heeft meegemaakt waarbij een zorgvrager haar beide fietsbanden lek steekt: "Ja, dat is niet de eerste keer dat zoiets gebeurt. (...) We worden ook wel eens verrot gescholden en natuurlijk is dat niet leuk, maar het is ook onderdeel van het proces (...)". Politieagenten Piet en Patrick (26, 27, P) delen daarnaast over de impact van hun handelen: "Het raakt mij als ik ze pijn moet doen, zoals de ander raken met een schild, pepperspray of een taser. Ik vind dat moreel lastig, want ik moet iemand pijn doen".

Schade die moet worden gedragen, kan schade zijn die door iemand is gemaakt. In meerdere interviews komt terug hoe belangrijk het is als voor **de gemaakte schade excuus wordt aangeboden**. Annelyn (20, E) vertelt hoe zij als ervaringsdeskundige anderen helpt om terug te kijken op wat er gebeurd is: "soms moet er iets uitgesproken worden, moet je weer op goede voet staan met mensen om je heen, excuus aanbieden of met elkaar snappen wat er gebeurd is". John (6, E) (h)erkent dit en deelt hoe zijn vrouw en dochter tijd nodig hadden na zijn ontwrichting, maar hem ook hebben willen vergeven. En ook Joris, Ilia, Henk en Jantien (9, 13, 16, 17, N) hebben als naasten gezien hoe sorry zeggen verschil kan maken in een situatie. Helaas wordt nog lang niet altijd in alle situaties erkend dat er schade is gemaakt. Zo deelt Maria (3, E) dat haar therapeut te laat een goede inschatting maakte van de situatie en hierdoor (te) laat met medicatie is gestart. Terugkijkend heeft Maria gemist dat haar therapeut hiervoor excuus heeft gemaakt. Het maken van excuus is een manier om verantwoordelijkheid te nemen voor wat je hebt gedaan, dit kan de ander helpen bij het dragen van schade, maar ook bij ondersteunen in herstel.

Een ander element wat helpend is wanneer het gaat over schade dragen is **erover praten met anderen.** Iris en Pieter (4, 18, E) geven aan dat hun ambulante begeleiding, na een periode van behandeling, onder andere gericht is op het uiten van emoties en pijn. Ook naasten en professionals geven aan dat zij het nodig hebben om ingrijpende situaties te delen met anderen (13, 15, P; 24, 26, 27, P). Zo vinden Piet en Patrick (26, 27, P) het ook belangrijk om als collega's op elkaar te letten en regelmatig te checken hoe met de ander gaat. Nicky (24, P) vertelt: "Soms wil ik echt weg, als er dingen gebeuren die pijnlijk zijn, dan huil ik en ben ik boos, en als team hebben we het er over. Als team ondersteunen we elkaar, helpen we elkaar om het contact met iemand te herstellen. Gedoe hoort erbij en dat delen we met elkaar".

HERSTEL DWARS DOOR SCHADE HEEN.

Vier participanten benoemen hoe moeilijk het voor een zorgvrager kan zijn om na een periode van ontwrichting weer met zichzelf verder te moeten. Zij delen over deze periode van herstel de volgende dingen:

- Als professional wil Ella (36) een bondgenoot zijn om de zorgvrager te ondersteunen in het geduld hebben met zichzelf en ook in het liefhebben van zichzelf in of na een heel donkere periode.
- Leonard (21, E) vindt het in zijn rol als ervaringsdeskundige belangrijk om samen met een zorgvrager te kijken naar diens nieuwe identiteit. Dit is vaak een identiteit met kwetsbaarheid, maar hij vindt dat iedereen (weer) gelukkig kan zijn. Samen op zoek zijn naar waardevolle en zingevende elementen in het leven na ontwrichting is helpen schade dragen.
- Volgens Annelyn (20, E) is het nodig dat mensen ruimte krijgen om hun verhaal te doen om te kunnen verwerken wat er is gebeurd. Wanneer iemand terugkijkt op een periode van ontregeling is er vaak ook schaamte voor wat er gebeurd is.
- Volgens Lieke (28, P) is terugkijken op een situatie belangrijk om iemand inzicht te geven in wat er gebeurd is, zodat een dergelijke situatie zich in de toekomst hopelijk niet herhaald. Terugkijken helpt om helder te krijgen op welk moment iemand aan de bel moet trekken.

Een duidelijke grondhouding komt in de interviews niet naar voren. Tussen de regels door valt een oproep te lezen om te erkennen dat er schade is ontstaan bij ontwrichtende ervaringen en dat deze gedragen zal moeten worden. We zouden kunnen stellen dat **het willen herkennen en erkennen van schade en haar last** een grondhouding kan zijn. En dat het van belang is om hierbij oog te hebben voor elkaar.

INTRODUCTIE
Inleiding

DE 9 PRINCIPES

Samen zorg dragen
01

Eigen stem vinden
02

Ertoe doen
03

Gezamenlijke grond vinden
04

Schade dragen
05

Schoonheid ervaren
06

Voorbij gedrag kijken
07

Tegenspel bieden
08

Vertegenwoordigd worden
09

05

Schade dragen

CREËERT RUIMTE VOOR HERSTEL. WANNEER PIJN, VERWARRING, SCHULD EN HET 'NIET WETEN' VERDRAGEN WORDEN, ONTSTAAT OPNIEUW VERBINDING MET JEZELF EN DE ANDER.

Een passende spelregel is:

- Oordeel niet, dit vergroot schaamte, terwijl mensen zelf vaak zelf al erg oordelen over hun situatie en veel schaamte kennen. Een oordeel maakt het dragen van schade alleen maar zwaarder (20, E).

> **Soms wil ik echt weg, als er dingen gebeuren die pijnlijk zijn, dan huil ik en ben ik boos, en als team hebben we het er over. Als team ondersteunen we elkaar, helpen we elkaar om het contact met iemand te herstellen. Gedoe hoort erbij en dat delen we met elkaar.**

INTRODUCTIE
Inleiding

DE 9 PRINCIPES

Samen zorg dragen
01

Eigen stem vinden
02

Ertoe doen
03

Gezamenlijke grond vinden
04

Schade dragen
05

Schoonheid ervaren
06

Voorbij gedrag kijken
07

Tegenspel bieden
08

Vertegenwoordigd worden
09

06

Schoonheid ervaren

OVER DE KERNERVARING SCHOONHEID ERVAREN ZIJN DOOR 14 PARTICIPANTEN UITSPRAKEN GEDAAN.

MOMENTEN VAN HELDERHEID.

Over schoonheid ervaren hebben veel participanten gesproken als iets wat belangrijk voor hen is. Ze vertellen erover als drager van betekenis; daar waar mensen geen woorden kunnen geven aan hun ervaringen, kan kunst natuur en symboliek helpen om ervaringen wel te delen. Zowel professionals, naasten, ervaringsdeskundigen als hulpvragers gebruiken het daarnaast als instrument om te werken aan herstel. Tenslotte noemen mensen nog een derde variant: kunst, natuur en symboliek als bron van vreugde, troost en existentie.

Schoonheid kan een **drager van betekenis** zijn. Verschillende bronnen helpen participanten om dat **wat in hen leeft te uiten**. Het is een vorm waarmee ze kenbaar kunnen maken wat er in hen omgaat. Dit kan door iets te laten horen, of zien, maar ook door iets te maken. Soms voor henzelf, alsof het een drager is waardoor ze beter verstaan wat er in hen omgaat, soms in contact met anderen. Er zijn allerlei disciplines die als drager kunnen fungeren. Participanten noemen onder andere muziek, tekenen en houtbewerken. Zo noemt Sabor (12, N) een muziekfragment waarin zij haar moeder herkent: zowel de mooie melodieuze kant, als de zware chaos. Annet (33, P) komt in haar werk veel hulpvragers tegen met affiniteit met muziek. Ze geeft aan dat in muziek alles mag en kan. Annet zelf maakt ook vanaf haar jeugd al muziek waarin ze zichzelf uit. Melissa (2, E) geeft aan dat haar psychose-ervaringen erg intens waren. Om de intensiteit aan te kunnen ging ze tekenen. “Ik heb een boekje gemaakt met tekeningen van mijn psychose. Ik beschrijf eigenlijk

per pagina wat ik heb doorgemaakt. Hier heb ik een overzicht gemaakt. Ik heb de tekeningen gemaakt, op het moment dat ik het voelde. Of net daarna, omdat de ervaringen zo intens waren dat ik het nodig had om er mee om te gaan." Iris (4, E) vertelt dat zij tijdens een bijeenkomst over compassie niet goed kon praten. Ze pakte een plankje en schuurde de scherpe randjes eraf. Dat was haar manier om compassie te hebben met haarzelf. Nu voelt ze af en toe nog wel eens aan het plankje, om zelf de scherpe randjes los te kunnen laten.

Kunst, natuur en symboliek kan goed worden ingezet **als aanwijzing** om iets te bereiken en te werken aan herstel. Schoonheid laat zo **een tussenruimte ontstaan**. Binnen de interviews noemen de professionals verschillende doelen. Bijvoorbeeld het doel om in contact te komen, of om daar te komen waar het het meeste pijn doet, of om iemand weer in zijn element te brengen. Annet (33, P) vertelt over een hulpvrager met wie ze ging zingen. Het bracht deze vrouw terug in een andere fase van haar leven, waar ze zich vrij voelde om te zingen, het raakte haar geluksgevoel, ze kwam weer in haar element. Ook het doel om elkaar op een dieper niveau te verstaan wordt genoemd. Poëzie kan helpen om elkaar te verstaan doordat de ervaring van bepaalde woorden en zinnen besproken wordt. Hoe dat proces werkt is voor Ella (36, P) een mysterie. Ella refereert aan gesprekken die ze had met een meneer die wilde dat zijn ellende over was. Hij wilde zijn gedachten en ervaringen kwijt, wilde dat het over was en dat hij het achter zich kon laten. Ella heeft toen een gedicht met hem gelezen en met hem gesproken over wat er naar voren kwam bij hem aan gedachten en beelden. Dat loste zijn probleem niet op, maar het hielp wel om in gesprek te gaan over het 'leven met de vragen'.

Kunst, natuur of symboliek gebruiken als aanwijzing kan professionals en hulpvragers in een tussenruimte brengen, een plek waar ontmoeting ontstaat en ruimte waarin iets kan gebeuren en samen door een nieuwe deur kan worden gegaan. Annet (33, P) zegt: "Ik denk dat het in therapie... zonder heel veel woorden je daar kan brengen waar het meeste zeer doet of waar je de meeste aandacht voor wil. Het is een veilige manier omdat de muziek die ik deel met mensen, live of op de radio, dat je dan allebei wel kan voelen waar het zit, zonder daar heel erg met je hoofd en met woorden moet zoeken, dus je komt sneller, noem ik dat altijd, tot de kern zelf". Naaste Sabor (12, N) noemt heel specifiek het woord humor; samen met je zus lachen om alle bizarre dingen die gebeuren, is verlichtend als het gaat om het kunnen dealen met zware chaotische situaties.

Naast het creëren van een tussenruimte, kan kunst, natuur en symboliek helpen bij het **verwerken** van dat wat er is gebeurd. De keuze voor de kunstvorm is persoonlijk. De participanten binnen dit onderzoek maken muziek of luisteren ernaar, zingen, dichten, lezen poëzie, tekenen, schilderen, keramieken, tuinieren, wandelen en koken, naar hun eigen smaak. Zowel naasten als mensen met eigen ervaring benoemen hoe dit hen sterkt en helpt om dat wat er gebeurd is in hun leven plek te geven en weer tot zichzelf te komen. Sabor (12, N) zegt dat muziek je door zware tijden helpt en bij jezelf brengt. Selin (37, N) vertelt dat muziek de kern aangeeft van wie zij is. Het is enorm belangrijk voor haar. John (6, E) speelt vaak Bach, werkt met klankschalen en hij zingt in een koor. Dit geeft hem structuur en helpt zijn gedachten te ordenen. John: "Zo'n koor draagt je".

Anna (11, N) heeft altijd getekend en geschilderd om haar gevoel een plek te geven. Ze kent veel tranen, verdriet en somberheid. Ze heeft veel meegemaakt in haar leven. Tijdens het interview liet ze een klein beeld van keramiek zien, dat ze had gemaakt. Het beeld laat haar zien dat ze nu zichzelf kan omarmen en respecteren. "Hij ligt in mijn hand. Zo past ie in mijn hand... het is eigenlijk de foetus. Met de navelstreng.... Ik ben geboren... dat is een hele weg geweest... in 2015 heb ik m gemaakt, toen de trauma's bovenkwamen. Het hele verhaal zit daarin. Eigenlijk ook de aanvaarding van hoeveel pijn en verdriet er ook is... Ik kan nu die liefde en omarming en het respect dat ik nu voor mezelf heb ook weer doorgeven aan anderen".

Ook noemen meerdere participanten de waarde van het buiten in de natuur zijn. Wandelen buiten met de hond, tuinieren, kamperen in het bos; Jaron (1, E) doet het graag evenals John (6, E) en "Bezig zijn met je handen in

de grond, maakt dat je niet in je hoofd rondjes blijft draaien".

Soms zijn het de teksten van gedichten of liederen die tot de participanten spreken en hen aanmoedigen om verder te gaan en te leven. Hans (19, E) noemt een poëtische tekst van Chris Rea: "You can waste a whole lifetime -Trying to be - What you think is expected of you - But you'll never be free. De rust van deze tekst spreekt me aan. Ik doe wat ik wil en ik doe niet wat van mij verwacht wordt, dus als ik dan aan de kustlijn kom, zie ik hoe ik geleefd heb".

ZELFLIEFDE.

Zowel professionals als ervaringsdeskundigen vertellen over een ervaring van **existentiële troost, genot of ontspanning** door de inzet van schoonheid. Alsof ze even opgetild worden uit de werkelijkheid. Vaak delen ze die ervaring met degene met wie ze samen zijn op dat moment. Ella (36, P) luisterde met een hulpvrager die erg in de war en vol pijn zat naar een concert van Bach. Daarna zei de hulpvrager: "Mevrouw, dit is alles wat wij nodig hebben, er hoeft nu niets meer gezegd te worden." Ella: "Ik had de tranen in mijn ogen, nu weer, ja, moeilijk, ik hou erg van muziek, muziek doet iets bij mij en kennelijk ook bij die meneer wat direct naar de ziel gaat, wat troost, wat er is, je hoeft niets te bewijzen, waardoor je tot rust komt, dat je in de war bent, daar houdt de muziek geen rekening mee. Ik ging heel erg rijk weg toen, de man was nog in de war, maar hij was ook even opgetild zag ik". De waarde zat voor Ella in het moment zelf, niet per se dat er uit dat moment verandering zou ontstaan. Dat kan ook gebeuren als je buiten bent. Jaron (1, E) liet als symbool voor wie hij was een stuk hout zien dat hij ooit op het strand gevonden had en vertelde over de beleving van schoonheid die hij had: "Ik vond hem zo mooi dat ik hem na wil maken in steen, maar ik ben bang dat het breekt... Ik heb er niet eens woorden voor. Het is letterlijk weer en wind. Gevonden op het wad, rondgedreven, gebutst, gestraald. Deze en deze zijn extra sterk omdat het de noesten zijn van het hout. Ik kan me verbazen dat dit dan overblijft". Melissa (2, E) vertelde over het tekenen tijdens haar psychose: "Het voelde alsof ik heel veel kennis kreeg, een spirituele initiatie, alsof ik heel veel kennis kreeg van hoe de menselijke ziel zich ontwikkelde. Zo voelde dat".

Het ervaren van schoonheid **lukt soms niet**. Wat gebeurt er als kunst, natuur en symboliek niet ervaren wordt? Participanten vertellen wel hierover, maar vooral over wat ze bij anderen hierin waarnemen. Soms zijn er zoveel blokkades dat mensen zichzelf niet meer zien. Dat mensen jarenlang niet hebben kunnen huilen (33, P). Of dat mensen erg in de war zijn (36, P). Het kan ook zijn dat mensen graag iets willen maken of verwerken via kunst maar het nog niet lukt. John (6, E) heeft al vijf jaar liedjes, of flarden van liedjes klaarliggen om verder uit te werken over zijn psychose, maar dit lukt nog niet. Ook kan de omgeving mensen om datgene wat ze maken veroordelen of afwijzen, door bijvoorbeeld te stigmatiseren zegt Ruben (34, P). "Mensen zien wel de blote voeten van de gitarist, maar horen niet zijn muziek. Dan kan de ervaring van schoonheid verdwijnen zowel bij de maker als bij de luisteraar."

Als **grondhouding**, om schoonheid te kunnen ervaren, is het belangrijk dat je je **openstelt voor zintuiglijke ervaringen**. Je laat je raken, je stelt je oordeel uit en je accepteert dat je het cognitief misschien niet begrijpt. Meerstemmigheid mag er zijn. Je beleeft je ervaring (zo nodig met woorden) met de ander en hebt ruimte voor een vorm van contact waarbij de uitleg van wat gebeurt minder belangrijk is dan de ervaring.

INTRODUCTIE
Inleiding

DE 9 PRINCIPES

Samen zorg dragen
01

Eigen stem vinden
02

Ertoe doen
03

Gezamenlijke grond vinden
04

Schade dragen
05

Schoonheid ervaren
06

Voorbij gedrag kijken
07

Tegenspel bieden
08

Vertegenwoordigd worden
09

06

Schoonheid ervaren

OPENT NIEUWE PERSPECTIEVEN. HET BELEVEN EN INZETTEN VAN KUNST, NATUUR EN SYMBOLIEK VORMT EEN BRON VAN EXISTENTIE.

Bij dit leidende principe passen onderstaande spelregels:

- In het moment zijn. Samen zijn, zelfs zonder woorden te wisselen, erbij mogen zijn, bij alles waar een zorgvrager op dat moment mee zit (33, 36, P);
- Een katalysator zijn. Mijn rol als therapeut is dat ik er ben, dat ik ondersteun, ik zorg voor veiligheid, grenzen stellen en uitdagen, sturen, vrijlaten, inperken, het is maar net wat je op dat moment afspreekt met de cliënt en behandelteam (36, P).
- Voelen: Bij non-verbale vaktherapie is het fijn als je zelf kan voelen waar iemand zit. Ze geeft aan dat je dat ook wel ontwikkelt als therapeut, maar ook dat ze er nog wel eens faliekant naast zit (33, P).
- Op zoek gaan naar datgene wat achter de vraag ligt (33, P)
- Verbinding vanuit het hart: "Er blijft zachtheid nodig, kun je om iemand heen blijven staan? Dan een uitstapje naar de samenleving, als die rode vlag gaat, kun je dan nog meer doen dan alleen de veiligheidsbanden? Kan er een hulpverlener bij komen? Daar zouden we dat hart in willen brengen, zodat die samenwerking door gaan, dat we meer naar elkaar kunnen gaan luisteren" (30, 31, P).
- Beweeg mee (32, P).

> **Mensen zien wel de blote voeten van de gitarist, maar horen niet zijn muziek. Dan kan de ervaring van schoonheid verdwijnen zowel bij de maker als bij de luisteraar.**

INTRODUCTIE
Inleiding

DE 9 PRINCIPES

Samen zorg dragen
01

Eigen stem vinden
02

Ertoe doen
03

Gezamenlijke grond vinden
04

Schade dragen
05

Schoonheid ervaren
06

Voorbij gedrag kijken
07

Tegenspel bieden
08

Vertegenwoordigd worden
09

07 Voorbij gedrag kijken

OVER HET BELANG VAN VOORBIJ GEDRAG KIJKEN WORDT DOOR 28 PARTICIPANTEN EEN UITSPRAAK GEDAAN.

In de interviews worden veel verhalen verteld over **moeilijke dingen die mensen meemaken** in hun leven, die onderliggend zijn aan ontwrichting. Voorbeelden die genoemd worden zijn: het hebben van lichamelijke klachten (6, E), dissociatie (5, E), paniekaanvallen (20, E) en "jezelf afgesloten voelen van de wereld" (2, E). Ook wordt veel verwezen naar wat mensen meemaken in hun **gezin van herkomst**, zowel in hun eigen opgroeien als dat van hun ouders. Genoemd worden: oorlog, migratie, armoede, verlies en rouw (18, E; 8, 10, 37, N). Vaak is het een **stapeling van meerdere situaties**, waarbij ook **onvoldoende steun** is om met alle tegenslagen om te gaan. Pieter (18, E) vertelt dat zijn vader overlijdt terwijl hij nog jong is. En over de periode daarna: "We probeerden ieder op eigen wijze hiermee om te gaan. Ik was constant ertegen aan het vechten, ik was druk in mijn hoofd (..). Ik kon het niet uiten en over emotie praten vond ik moeilijk". Als hij als volwassen man nog twee verliezen meemaakt valt hij volledig uit en kan hij niet meer werken. Een psychose volgt. Dat kan dus niet begrepen worden door alleen naar dat moment te kijken.

Ravi (29, P) vat het helder samen: "Het komt ergens vandaan dat ze zo doen. Juist zij hebben mensen nodig die naast hun staan en van 'vertel je verhaal maar". Sabor (12, N) heeft geleerd om haar moeder **niet verantwoordelijk** te houden voor wat zij in een periode van ontregeling zegt of doet. Dat betekent natuurlijk niet dat al het gedrag dat iemand heeft in een periode van ontwrichting kan worden geaccepteerd en moet worden genormaliseerd (16, 17, N). Melissa (2, E) noemt dat zij in haar psychose extremen ging opzoeken, zoals in ijswater gaan zitten. Haar idee was om versneld te herstellen, maar ze kon niet **meer goed inschatten** welk gevaar in haar gedrag schuilging. Janice (35, P) benoemt dat het soms wel "even schakelen" is, als het om gedrag gaat wat ver bij haar vandaan staat en dat schade heeft aangebracht in levens van mensen, zoals bij grensoverschrijdend gedrag.

Als er echter niet voorbij gedrag wordt gekeken, wordt er **afgerekend op gedrag**. Er wordt er dan niet vanuit gegaan dat het gedrag een oorzaak heeft, zoals trauma of een ontregeling. Daarmee verliest gedrag betekenis en de persoon mens-zijn. Wat meerdere participanten benoemen is dat er dan **afstand wordt genomen**, er wordt geen gesprek gezocht: "er wordt gewoon gehandeld en ingegrepen" (9, N; 30, 31, P). Joris (9, N) omschrijft dat in zijn buurt steeds meer mensen zich terugtrokken van een buurman, naarmate zijn gedrag ingewikkelder en ook dreigender werd. De kunstenaar in de hoek verbeeldde dit als volgt waarbij zichtbaar wordt dat betrokkenen kleur kiezen of verliezen:

Ervaringsdeskundige Annelyn (20, E) beschrijft eenzelfde beweging: “mensen worden vaak een patiënt, een nummertje, die vervelende dakloze, (...) de casus”. Alexander (14, P) benadrukt dat het juist belangrijk is dat iemand zich gezien voelt. Hij is ervan overtuigt dat: “Hoe vervelender iemand zich gedraagt, hoe harder die me nodig heeft”.

STEEDS MEER BUREN TROKKEN ZICHT TERUG.

Als wel voorbij gedrag wordt gekeken draagt dit bij aan iemands herstel. Daarvoor is nodig dat er met iemand die ontwrichting doormaakt wordt omgegaan zoals iedereen behandeld wil worden: **vanuit contact, met respect en met aandacht** (9, 10, N; 22, 29, P). Participanten Hans (19, E) en Ravi (29, P) benadrukken beiden dat het belangrijk is om iemand **te leren kennen**. Er zijn dan altijd meerdere lagen te vinden. Jaron (1, E) heeft in het gesprek een houten voorwerp meegenomen, dat hij heeft gevonden bij het wad. Dat voorwerp drukt die gelaagdheid heel sterk uit. Hij zegt daarover: “Ik heb er niet eens woorden voor. Het is letterlijk weer en wind. Gevonden op het wad, rondgedreven, gebutst, gestraald”.

Als **grondhouding** kan bij deze kernervaring worden genoemd dat “iedereen moeilijke dingen kan meemaken” (11, N) en dat ontwrichting iedereen kan overkomen (18, E; 15, 28, P; 9, N). Daarin maakt het ook uit waar je wieg heeft gestaan (26, 27, P). Vanwege dit principe van gelijkwaardigheid staat het mens-zijn centraal in de omgang en niet iemands gedrag of diagnose (3, E; 7, 9, N; 15, 29, P). Joris (9, N) benoemt dit principe glashelder: “Ik zie het niet als twee gescheiden werelden. Het lijntje tussen normaal en kwetsbaar, crimineel of verslaafd. Het is natuurlijk heel fijn om dat ver van je af te houden, maar ik ziet het niet als twee gescheiden werelden, maar meer als een doorlopende lijn, waarbij de een wat meer hier en de ander meer daar zit, maar dat we uiteindelijk allemaal daar wel iets van hebben”.

Een kunstenaar in de hoek verbeeldde het zien van het hele mens-zijn en diens levenspad in een gesprek met Anna (11, N).

ANNA IS SOMS VERBAASD OVER DAT ZE NOG STEEDS LEEFT EN OOK HEEL VEEL LEVENSKRACHT HEEFT. HET BEELD VAN DIE VOGEL MET DIE OGEN, ZEGT IETS OVER DAT ZE VEEL VOELT EN ZIET EN DAT OOK GEBRUIKT IN HET OMGAAN MET MENSEN.

INTRODUCTIE
Inleiding

DE 9 PRINCIPES

Samen zorg dragen
01

Eigen stem vinden
02

Ertoe doen
03

Gezamenlijke grond vinden
04

Schade dragen
05

Schoonheid ervaren
06

Voorbij gedrag kijken
07

Tegenspel bieden
08

Vertegenwoordigd worden
09

07

Voorbij gedrag kijken

IS DE MENS BLIJVEN ZIEN EN VERSTAAN. RESPECT, AANDACHT EN OOG VOOR CONTEXT HEBBEN, GEEFT BEGRIP EN HANDELINGSRUIMTE.

Hanteer om voorbij gedrag te kijken de volgende spelregels:

- Neem mensen serieus in hun eigen beleving en grenzen. En blijf nieuwsgierig. Of zoals Annet (33, P) het zegt: "De beste professor is de cliënt zelf. Iemand kan zelf heel goed vertellen wat hij heeft meegemaakt". Daarbij is het belangrijk om niet op te geven. Het kan tijd kosten om echt goed voorbij gedrag te kijken;

- Naarmate er meer relatie is, kan ook beter tussen regels worden gelezen en krijgt gedrag meer betekenis (7, N). Uiteindelijk is verbinding belangrijker dan begrip.

> **Hoe vervelender iemand zich gedraagt, hoe harder die me nodig heeft.**

INTRODUCTIE
Inleiding

DE 9 PRINCIPES

Samen zorg dragen
01

Eigen stem vinden
02

Ertoe doen
03

Gezamenlijke grond vinden
04

Schade dragen
05

Schoonheid ervaren
06

Voorbij gedrag kijken
07

Tegenspel bieden
08

Vertegenwoordigd worden
09

08 Tegenspel bieden

OVER HET BELANG VAN TEGENSPEL WORDT DOOR 29 PARTICIPANTEN EEN UITSPRAAK GEDAAN.

Tegenspel komt in beeld wanneer er **sterke krachten van ontregeling** spelen. Dat kan zijn omdat iemand volledig de van de wijs is vanwege een psychose (1, 2, E; 8, 15, N), suïcidaal is (13, N; 28, P), veel middelen gebruikt (24, P) of wanneer iemand volledig overweldigd is door een situatie (8, N). Dit kan zich uiten in gedrag wat moeilijk te begrijpen is en kan ook angst oproepen. In de interviews worden voorbeelden genoemd van agressie (9, 13, N), overlast (22, P), paniek (8, N; 20, E) en van momenten waarop mensen het zicht op de werkelijkheid verliezen. Dat zijn ook momenten dat mensen morele grenzen kunnen overgaan door zichzelf "in een hele gekke situatie te zetten en hele beschamende dingen (kunnen) gaan doen", die voor de buitenwereld niet te begrijpen zijn (21, E).

Het is tijdens zo'n moment van hevige ontregeling belangrijk dat er "tegenkracht is die als een schil van veiligheid om een situatie heen staat" (32, P). Die schil moet voldoende sterk zijn om holding te kunnen bieden aan de persoon en de situatie (32, 33, P). Jenny zegt hierover: "zonder holding kan er niet geland worden" (32, P). Hoe ziet dit eruit? Welke **vormen van tegenspel** zijn genoemd door de verschillende participanten? Jenny geeft al een vrij volledige opsomming: "het kan van alles zijn: persoon, houding, hart, letterlijk meerdere mensen die ergens om heen gaan staan, sociale voorzieningen" (32, P). Door verschillende participanten wordt ook **fysiek contact** genoemd als vorm van tegenspel. Door een zacht dekentje om iemand heen te wikkelen, iemand over het hoofd te aaien die in paniek is, ie-

VORMEN VAN TEGENSPEL.

mands hand vast te houden of door iemand te omhelzen ontstaat rust (10, 16, 17 N; 1, 20 E; 32, P). Maar het ligt ook gevoelig. Jenny (32, P) benoemt: "Er zit daar zo'n taboe op in de ggz, er zijn zoveel situaties waarin dit eigenlijk nodig is. Als iemand voelt dat dit kan, zit in lichamelijke nabijheid zoveel kracht".

TEGENSPEL BIEDEN BIJ HEVIGE ONRUST.

Twee mensen die zelf ervaring hebben met ontwrichting noemen ook **dagritme** als een belangrijke vorm van tegenspel. Deze kan geboden worden door mensen, maar ook een huisdier kan hiervoor zorgen (1, E; 11, N). Ook **dingen** kunnen rust geven, zoals het gesprek aan gaan via een kastje met spulletjes (11, N), materiaal waarmee in creatieve therapie wordt gewerkt of medicatie (21, 30, 31, P). In andere interviews wordt genoemd dat het soms ook een plek kan zijn die rust biedt. Voorbeelden die worden gegeven zijn: een opname (15, N; 35, P), een hutje op de hei (10, N), een inloop met vaste mensen (24, P), Irene (8, N) noemt een voorbeeld van een 'mancave' als een plek waar haar zoon tot rust kwam in een situatie waarin hij schreeuwend op straat liep. Nadat de politie al gebeld was en wilde ingrijpen kwam een buurman naar hem toe. Deze kende hem, sprak hem rustig aan en name hem mee naar zijn schuurtje waar ze vaker samen te vinden waren om dingen te maken.

Het voorbeeld van Irene laat helder zien dat **de manier waarop** tegenspel wordt geboden uitmaakt voor het al dan niet ontstaan van rust. In veel interviews wordt benadrukt dat het belangrijk is om in een situatie waarin sterke krachten van ontregeling spelen er ruimte komt om te kunnen zoeken naar de persoon of een samenwerking die voldoende tegenspel biedt. Melissa (2, E) vertelt dat zij bij haar ouders thuis beter kon herstellen van haar psychose dan in een kliniek. Ze zegt daarover: "deze aanpak was te heftig voor mij en het voelde ook niet dat het met mij in overleg was. Het voelde alsof ik vastzat, al zat ik daar vrijwillig. (..). Als mijn ouders mij niet hadden opgehaald dan denk ik dat ik wel in de isoleercel was beland, want ik was heel opstandig.". Ook Roel (10, N) benoemt dat hij het idee had dat de isoleercel zijn vriend niet hielp om tot rust te komen. Niet zonder nabijheid.

Ook Hannelore (15, N) benadrukt het **verschil in bejegening**, met name vanuit de politie: "Het maakt dag en nacht verschil hoe ze met mensen omgaan. Of ze contact maken met mensen. Is iemand een mensenmens, gaat iemand gewoon naar binnen, op de bank zitten in de zooi? Andere wijkagenten zijn gewoon politieagent: testosteron en uniform. Dat helpt niet bij de mensen met onbegrepen gedrag". Ook Joris (9, N) benadrukt het belang van een sociaal gezicht van de politie. Annelyn (20, E), Boudien en Saskia (30, 31, P) benadrukken dat opgesloten worden in een cel bij hevige onrust niet werkt. Het zorgt voor heel veel gevoelens van onveiligheid "met alle gevolgen van dien" (30, 31, P). Piet en Patrick (26, 27, P) zeggen: "We zijn dan wel politie, maar we willen niet als machtsmiddel gebruikt worden. En niet als laatste redmiddel".

Het krachtenveld wat ontstaat bij hevige ontregeling herbergt **ambivalentie:** als iemand ontregelt helpt het niet om "er bovenop (te gaan) zitten" (20, E), of om "er als de Amerikanen op af" te gaan (8, N), maar ook te lang afwachten kan schadelijk zijn (21, E). Joris zegt daarover (9. N): "Als mensen passief blijven kan het dooretteren".

Lieke (28, P) benoemt ook dat er ook **verschil van inzicht** kan zijn: de persoon die ontregeld is kan mogelijk niet inzien dat er hulp nodig is en ook professionals en naasten kunnen van inzicht verschillen in wat een goede aanpak is. In het voorbeeld van Melissa (2, E) bagatelliseerden haar ouders haar klachten, maar dat was voor haar juist behulpzaam. Afstemming tussen alle betrokkenen is dus belangrijk (23, 26, 27, 30, 31, 32, P).

Als iemand ontregeld is, kan dat angst oproepen en vraagt het moed om een stap dichterbij te doen en op een rustige, stevige manier in het krachtenveld te gaan staan (9, 13, N). Zonder oordeel (7, 11, 15, N; 3, E; 29, 35, P). Van daaruit kan ook naar de onderliggende pijn of problematiek worden bewogen als daar ruimte voor is (22, 29, 33, P). Een grondhouding voor het bieden van tegenspel is het bij elkaar kunnen houden van veiligheid en nabijheid (16, 17, N; 20, E).

INTRODUCTIE
Inleiding

DE 9 PRINCIPES

Samen zorg dragen
01

Eigen stem vinden
02

Ertoe doen
03

Gezamenlijke grond vinden
04

Schade dragen
05

Schoonheid ervaren
06

Voorbij gedrag kijken
07

Tegenspel bieden
08

Vertegenwoordigd worden
09

08 Tegenspel bieden

GEEFT BESCHERMING WANNEER SPANNING OPLOOPT. STEVIGE AANWEZIGHEID HELPT VERDERE ONTWRICHTING TE VOORKOMEN EN ONTSTANE KRACHTEN TE LATEN LANDEN.

Tegenspel kunnen bieden vraagt om de volgende spelregels:

- Professionals die voor langere tijd beschikbaar zijn om in perioden van ontregeling of bij herstel, bijvoorbeeld na een opname, waakvlamzorg te kunnen bieden (35, P), ook als iemand niet direct open staat voor hulp (15, N; 24, 28, 33, P);
- Zowel met een plan kunnen werken als vanuit relatie en intuïtie (14, 29, 32, 33, P);
- Aandacht voor de existentiële dimensie van ontwrichting (36, P); Niet te veel wisselingen (1, E; 14, P);
- Transparant en betrouwbaar zijn (9, 15, N; 25, P);
- Uitgaan van iemands kracht (9, 15, N; 29, P);
- Nieuwsgierigheid, zelfreflectie, creativiteit en responsiviteit in plaats van reactiviteit of redder zijn (7, N; 14, 26, 27, 32, 33, P);
- Durven begrenzen en zo nodig weer een stap terug doen (5, E; 7, 9, 13, 15, N; 22, 24, 35, P);
- Zorg voor plekken en voorzieningen waar structuur en huiselijkheid hand in hand gaan (11, 16,17, N). Denk ook aan innovatieve oplossingen als de psycholance, een straatdokter en een vangnetteam (20, E; 22, P).

> **Er zit daar zo'n taboe op in de ggz, er zijn zoveel situaties waarin dit eigenlijk nodig is. Als iemand voelt dat dit kan, zit in lichamelijke nabijheid zoveel kracht.**

INTRODUCTIE
Inleiding

DE 9 PRINCIPES

Samen zorg dragen
01

Eigen stem vinden
02

Ertoe doen
03

Gezamenlijke grond vinden
04

Schade dragen
05

Schoonheid ervaren
06

Voorbij gedrag kijken
07

Tegenspel bieden
08

Vertegenwoordigd worden
09

09 Vertegenwoordigd worden

OVER VERTEGENWOORDIGD WORDEN WORDT DOOR 12 VERSCHILLENDE PARTICIPANTEN EEN UITSPRAAK GEDAAN.

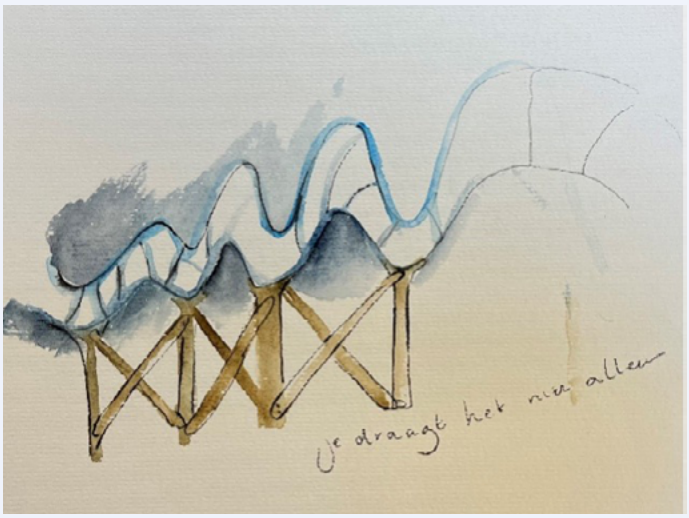
Je kunt iemand vertegenwoordigen vanuit **verschillende perspectieven**, zo blijkt uit de interviews. De professional kan een zorgvrager vertegenwoordigen naar diens naasten, maar ook naar andere zorgverleners. Soms speelt een professional ook een vertegenwoordigende rol voor naasten. Dit lijkt met name te gebeuren wanneer er geen intieme band is tussen de naasten en de zorgvrager. Denk bijvoorbeeld aan een buurman, die vertegenwoordigd wordt door een wijkagent, naar zijn (agressieve) buur. Een zorgvrager kan op zijn beurt andere zorgvragers vertegenwoordigen vanuit gedeelde ervaringen. Annelyn (20, E) vertelt over een ervaring waarbij zij betrokken was als ervaringsdeskundige. "Ze (politie) kwamen met twee auto's en ik mocht met die andere auto mee. Ik dacht 'dat is wel het minste wat ik kan doen', nou, ik heb haar horen gillen in die cel. Dit moeten we niet doen, **dit maakt het erger**. Er mocht ook niemand meer bij, ze moest maar nuchter worden en dan kon ze weer naar huis. Ik vond dat zwaar mensonterend en dit is geen incident, vrees ik". Zij kreeg in deze situatie niet de ruimte om een vertegenwoordiger te zijn voor de betrokken vrouw. Dit terwijl Annelyn voordat de politie aankwam wel goed wist te anticiperen op de behoeften van de vrouw en haar deels had kunnen kalmeren. Tot slot kan een naaste een vertegenwoordigende rol spelen richting zorgprofessionals.

De **vertegenwoordigende rol van de professional** kan twee kanten op gaan. Wanneer deze **namens de zorgvrager richting de naasten spreekt**,

SLA BRUGGEN TUSSEN EILANDEN.

kun je denken aan verschillende doelen. Ruben en Lieke (34, 28, P), geven aan dat psycho-educatie voor familie erg belangrijk is. Dit kan zorgen voor meer begrip voor het (onbegrepen) gedrag, zodat naasten beter leren begrijpen waarom iemand soms onbegrijpelijke keuzes maakt. Ook een andere professional (35, P) geeft aan dat ze zich richt op de relatie tussen zorgvragers en hun naasten. Binnen haar organisatie wordt een cursus aangeboden aan naasten; zo leren naasten liefdevol te begrenzen, maar ook voor zichzelf te zorgen. Janice (35, P) vindt het belangrijk dat het netwerk om de persoon met onbegrepen gedrag zich zoveel mogelijk herstelt, zodat het netwerk uit meer bronnen bestaat dan hulpverleners en activiteitenbegeleiding. Selin (37, N) vertelt over een moment waarbij haar broer heftig ontregeld raakt en er meerdere naasten als professionals in de acute situatie aanwezig zijn: "(...) en zo ineens is iedereen weg. En ik zit daar hoogzwanger met een vader en een moeder die kapot zijn. En niemand die omkeek. (...) Als iedereen weg is, moet er iemand achterblijven die er juist voor de familie is en hen vertelt wat er nu gaat gebeuren of vraagt wat ze kunnen betekenen". Dit citaat pleit voor nazorg en ondersteuning van naasten. Een zorgprofessional kan op zo'n moment een vertegenwoordigende rol innemen in een complexe situatie waar meerdere hulpverleners, als ook naasten betrokken zijn.

GEZAMENLIJK DRAGEN BRENGT VERDER.

De tweede richting van een **vertegenwoordigende rol** als professional is **naar andere zorgverleners**. Hierbij wordt wel door twee verschillende participanten ambivalentie ervaren. Het is belangrijk goed af te wegen wanneer je wel en niet andere partijen inschakelt. Hannelore (15, N) die zowel vrijwilliger als professional is, zegt hierover dat je "geen slapende honden wakker moet maken". Zij ervaart een spanningsveld wanneer je bewust wel of niet een zorgvrager vertegenwoordigd naar andere zorgverleners. In sommige situaties is het nodig andere partijen in te schakelen, maar zij ervaart dat dit niet altijd in het belang is van de zorgvrager. **Ambivalentie** wordt ook ervaren door Lieke (28, P), soms moet je voor iemand beslissen als de situatie niet meer houdbaar is. Een bemoeilijkende factor hierbij is als de professional en de naasten van inzicht verschillen.

MOGEN SPREKEN VOOR EEN ANDER.

In verschillende interviews, zowel van naasten, als van personen met eigen ervaringen, komt de **rol van vertegenwoordiging door naasten** naar voren. Deze vertegenwoordigende rol kan bestaan uit (vroeg)signalering bij ontregeling en het aankloppen bij hulpverlening. Naaste Joris (9) geeft hierbij ook aan dat hij zich niet serieus genomen voelt en zelfs in de steek gelaten door hulpverleners. De inschatting van naasten lijkt heel accuraat te zijn, Roel (10), een vriend van, zegt hierover: "Ik heb nooit gehad dat ik me zorgen maakte en dat het toch niet mis

ging". Naasten kunnen daarnaast ook een ondersteunende rol spelen doordat zij de zorgvrager goed kennen en (onbegrepen) gedrag goed kunnen ondertitelen. Dit gedrag kan verkeerd geïnterpreteerd worden bij onvoldoende kennis van de persoon, geeft een moeder (8, N) aan. Een professional (33, P) geeft tevens aan dat naasten een belangrijke rol kunnen spelen in het geven van een gevoel van veiligheid, waar hulpverlening soms meer inspeelt op de eerste basale behoeften. Een praktisch voorbeeld wat een wat Irene (8, N) geeft, is dat zij haar contactgegevens bij verschillende instanties (bijvoorbeeld de politie) heeft achtergelaten, zodat zij, indien nodig, meteen kan komen ter ondersteuning.

Vertegenwoordigd worden, wordt soms belemmerd door een aantal factoren die we bundelen onder de term **het negatief van**. Ontwrichting en onbegrepen gedrag kunnen ervoor zorgen dat iemand zijn netwerk en daarmee vertegenwoordigers verliest. Participant Iris (4, E) zegt hierover: "Het zou ontzettend fijn zijn als er meer mensen voor me opgekomen waren". Ook beperkte beschikbaarheid van een vertrouwde vertegenwoordiger kan lastig zijn. Joris (9, N) vertelt hierover dat hij goed contact had met de wijkagent, maar het bij hem vooral misging in de avond en nacht, wanneer deze wijkagent niet aan het werk was.

Verschillende malen genoemd, vanuit verschillende achtergronden is de wet- en regelgeving rondom privacy (AVG). Joris (9, N) deelt hierover dat samenwerken belemmerd kan worden doordat gegevens niet uitgewisseld mogen worden. Met name in deze casus binnen de forensische groep kan dit zorgen voor een gevoel van onveiligheid bij de omstanders. Joris was niet op de hoogte van de terugkeer in de wijk van zijn agressieve buurman, omdat deze informatie niet gedeeld mocht worden tussen partijen onderling. Ook zorgprofessionals lopen tegen de wet- en regelgeving aan.

Uit een interview met een professional (28, P) komt naar voren dat het **altijd** belangrijk is, voor zover het lukt, de **persoon om wie het gaat te (blijven) betrekken**. Dit lijkt een belangrijke **grondhouding** te zijn, wanneer we spreken over vertegenwoordigd worden. Wanneer rechtstreekse communicatie met de zorgvrager niet lukt, helpt het om te kijken naar het waarom achter dit gedrag. En van daaruit te blijven proberen om contact te maken. Een vertegenwoordiger kan een belangrijke aanvulling zijn in het contact met een zorgvrager, maar nooit ten koste van het contact met de betrokkene zelf.

INTRODUCTIE
Inleiding

DE 9 PRINCIPES

Samen zorg dragen
01

Eigen stem vinden
02

Ertoe doen
03

Gezamenlijke grond vinden
04

Schade dragen
05

Schoonheid ervaren
06

Voorbij gedrag kijken
07

Tegenspel bieden
08

Vertegenwoordigd worden
09

09

Vertegenwoordigd worden

BRENGT VEILIGHEID. ALLE BETROKKENEN HEBBEN EEN RELEVANTE ANDER NODIG DIE VOOR HEN OPKOMT EN ONDERTITELT HEN OPKOMT EN ONDERTITELT, ZODAT ALLE STEMMEN GEHOORD BLIJVEN.

Als spelregel kan gesteld worden:

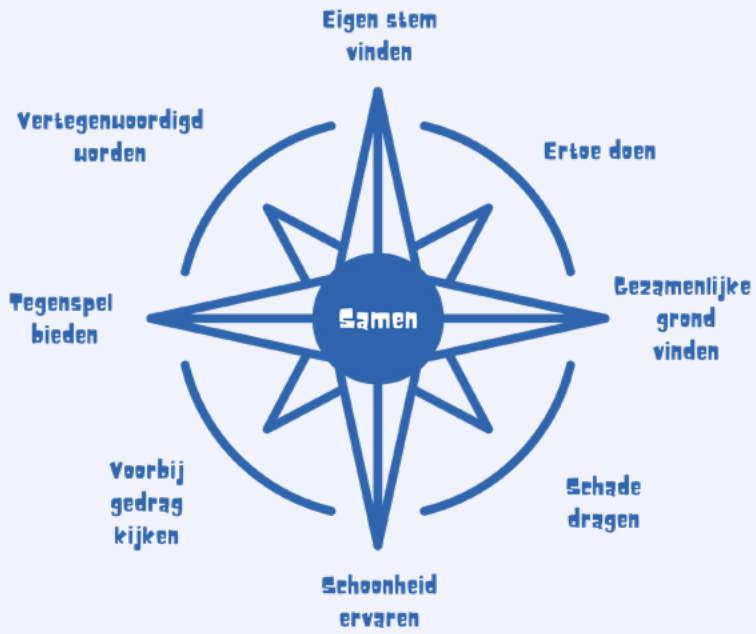
- Kijk welke informatie wel gedeeld kan worden. Monica (23, P) zegt hierover dat respect voor iemands privacy heel belangrijk is, maar je ook bepaalde informatie nodig hebt om goed samen te kunnen werken. Ze vult aan: dat je goed moet onderscheiden wat doelmatig en nodig is om te delen voor de samenwerking. Zo voorkom je dat iedereen op zijn eigen eilandje blijft. Dit om steeds weer ruimte te creëren om de zorg voor mensen met onbegrepen gedrag zo goed mogelijk te laten aansluiten op wat nodig is in een situatie.

> **Als iedereen weg is, moet er iemand achterblijven die er juist voor de familie is en hen vertelt wat er nu gaat gebeuren of vraagt wat ze kunnen betekenen.**

Conclusie

Deze studie heeft, als een diepteboring in de praktijk, zichtbaar gemaakt welke relationele en morele dynamieken onder de oppervlakte van onbegrepen gedrag spelen. Het onderzoek laat zien dat situaties van onbegrepen gedrag niet begrepen kunnen worden vanuit afzonderlijke perspectieven, rollen of interventies. De kernervaringen van mensen met eigen ervaringen, naasten en professionals tonen aan dat onbegrepen gedrag ontstaat en betekenis krijgt binnen relaties en netwerken. Het omgaan met dergelijke situaties vraagt daarom om een gezamenlijke benadering, waarin verantwoordelijkheden gedeeld worden en menselijkheid centraal blijft staan.

Het bijgevoegde kompas in figuur 4 maakt deze samenhang zichtbaar. De verschillende leidende principes zijn daarin niet meer los gepositioneerd, maar cirkelen rondom één centrale kern: samen (zorgen). De analyse van de kernervaringen laat zien dat samen zorg dragen geen aanvullend principe is, maar het dragende uitgangspunt vormt van waaruit alle andere leidende principes begrepen en benut moeten worden. Wanneer samen zorg dragen ontbreekt, raken principes versnipperd; wanneer samen zorg dragen wordt gerealiseerd, ontstaat richting, rust en handelingsruimte.

FIGUUR 4: RELATIONEEL KOMPAS VOOR HET OMGAAN MET ONBEGREPEN GEDRAG.

Alle andere leidende principes – eigen stem vinden, ertoe doen, gezamenlijke grond vinden, schade dragen, schoonheid ervaren, voorbij gedrag kijken, tegenspel bieden en vertegenwoordigd worden – blijken in de praktijk afhankelijk van de mate waarin sprake is van gezamenlijkheid, afstemming en relationele nabijheid. Samen zorg dragen vormt daarmee het morele, relationele en organisatorische fundament van het kompas.

Hieronder wordt kort stilgestaan bij de theoretische bedding van dit uitgangspunt.

THEORETISCHE DUIDING

Het leidend principe samen (zorgen) kan theoretisch worden begrepen vanuit inzichten uit de netwerkpsychi-

atrie, de presentiebenadering, de zorgethiek en theorieën over wederkerigheid en erkenning. Deze perspectieven maken gezamenlijk zichtbaar dat zorg in situaties van onbegrepen gedrag niet eenduidig kan worden opgevat als zorg voor iemand, maar fundamenteel een praktijk is van zorg met elkaar, ingebed in relationele en maatschappelijke contexten.

Binnen de netwerkpsychiatrie wordt zorg opgevat als een gedeelde verantwoordelijkheid die ontstaat binnen netwerken van formele en informele relaties rondom de persoon (Mulder et al., 2020). Deze benadering vertrekt niet vanuit individuele problematiek, maar vanuit de dynamiek van relaties en contexten waarin psychische kwetsbaarheid zich manifesteert en ontwikkelt. Kenmerkend is dat zorg zich afspeelt op verschillende niveaus — van het directe sociale netwerk rond de persoon tot interorganisationele samenwerking en bestuurlijke afstemming — en dat herstel wordt gezien als een proces dat plaatsvindt in samenhang tussen deze niveaus.

Deze relationele benadering sluit aan bij een bredere verschuiving in het denken over psychische problematiek. Hagoort, Van Os en Scheepers (2025) benadrukken dat psychische problemen niet adequaat begrepen kunnen worden vanuit geïsoleerde individuele kenmerken, maar ontstaan in de dynamische interactie tussen persoon, context en omgeving. Vanuit dit perspectief is fragmentatie van zorg niet alleen een organisatorisch knelpunt, maar weerspiegelt zij ook een onderliggend lineair model dat onvoldoende recht doet aan de complexiteit van psychisch lijden. Samen zorg dragen vraagt daarmee niet alleen om betere samenwerking, maar om een fundamenteel andere manier van kijken naar zorg en problematiek.

De kernervaringen uit dit onderzoek sluiten hier nauw bij aan. Escalatie en ontregeling blijken vaak samen te hangen met fragmentatie: onduidelijke rolverdelingen, gebrekkige afstemming en situaties waarin individuen of professionals geïsoleerd verantwoordelijkheid dragen. Omgekeerd ontstaat rust en handelingsruimte juist wanneer zorg relationeel wordt georganiseerd en verantwoordelijkheid wordt gedeeld. Samen zorg dragen betekent in deze zin dat zorg niet langer exclusief verbonden is aan professionele rollen, maar ontstaat in een wederkerig netwerk van zorgvragers, naasten, professionals en betrokken anderen.

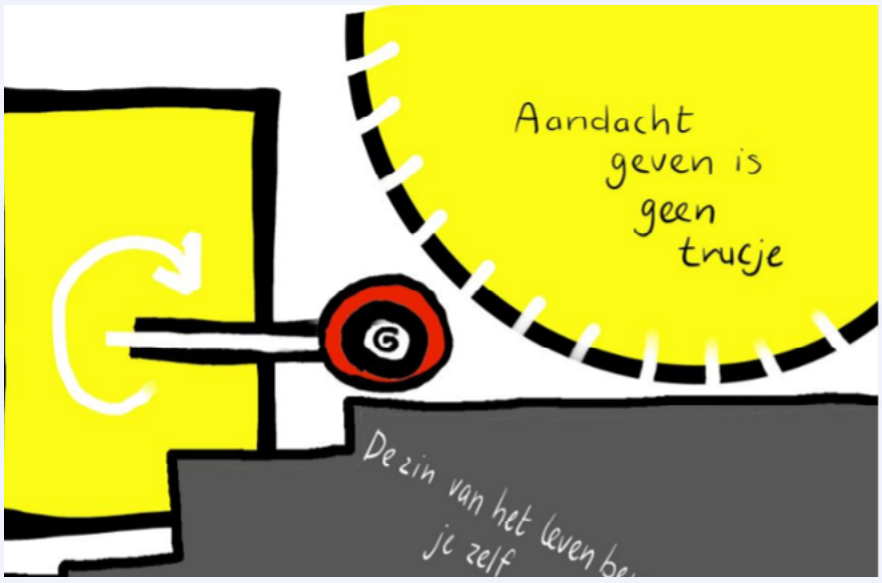
Deze netwerkbenadering wordt in recente literatuur verder verdiept door het concept burgerschap centraal te stellen. Van Weeghel et al. (2025) benadrukken dat psychische problematiek niet los kan worden gezien van maatschappelijke contexten, en dat herstel onlosmakelijk verbonden is met deelname aan het sociale leven. Burgerschap verwijst daarbij niet alleen naar formele rechten, maar ook naar het kunnen vervullen van rollen, het aangaan van relaties en het ervaren van erbij horen. Dit perspectief onderstreept dat samen zorg dragen niet alleen een zorginhoudelijke, maar ook een maatschappelijke opgave is: het vraagt om het creëren van omstandigheden waarin mensen kunnen participeren, bijdragen en erkend worden als volwaardige leden van de samenleving.

Aanvullend hierop pleit Delespaul (2023) voor een fundamentele herinrichting van de mentale gezondheidszorg in de vorm van zogeheten ecosystemen voor mentale gezondheid. In deze benadering verschuift de focus van het behandelen van stoornissen naar het versterken van het bredere leefklimaat waarin mensen leven. Psychisch lijden wordt daarbij niet primair gezien als een individueel probleem, maar als een fenomeen dat ontstaat in interactie tussen persoon, omgeving en maatschappelijke structuren. Zorg en ondersteuning worden daarom geïntegreerd georganiseerd rond het dagelijkse leven van mensen, waarbij formele zorg, sociaal domein en informele netwerken samen een samenhangend ecosysteem vormen.

De bevindingen uit dit onderzoek resoneren sterk met deze ecosysteembenadering. Samen zorg dragen krijgt pas daadwerkelijk betekenis wanneer verbindingen worden gelegd tussen verschillende domeinen en wanneer zorg niet ophoudt bij de grenzen van organisaties of disciplines. Dit vraagt om een verschuiving van lineaire zorgmodellen naar netwerkgerichte en contextgebonden vormen van samenwerking, waarin het dagelijks leven van mensen het centrale referentiepunt vormt.

Deze relationele en contextuele benadering sluit nauw aan bij de presentiebenadering, zoals uitgewerkt door Baart (2025). Zorg wordt hier begrepen als een vorm van betrokken, aandachtige aanwezigheid, waarin de professional bereid is zich af te stemmen op de leefwereld van de ander. Niet het oplossen van problemen staat centraal, maar het aangaan en volhouden van een relatie, juist in situaties van onzekerheid, ontwrichting en kwetsbaarheid.

Vanuit de zorgethiek krijgt samen zorg dragen een expliciet normatief karakter. Tronto (1993) beschrijft zorg als een morele praktijk waarin aandacht, verantwoordelijkheid en betrokkenheid centraal staan. Cruciaal daarbij is haar latere toevoeging dat zorg niet compleet is zonder erkenning van care receiving als actieve component van zorg (Tronto, 2013). Ontvangen is geen passieve positie, maar een vorm van responsiviteit die richting geeft aan het zorgproces. Samen zorg dragen impliceert daarmee een fundamentele wederkerigheid: iedereen participeert, ieder vanuit een eigen positie.

AANDACHTIGE AANWEZIGHEID

Deze wederkerigheid krijgt een bredere maatschappelijke betekenis in het werk van Mauss (1925/2002), die stelt dat samenlevingen worden gedragen door het wederzijds kunnen geven, ontvangen en teruggeven. Wanneer deze circulatie wordt onderbroken, komt sociale samenhang onder druk te staan. Honneth (1995) sluit hierbij aan door te benadrukken dat erkenning een voorwaarde is voor menselijke waardigheid: mensen ontwikkelen zelfrespect en identiteit door het ervaren dat zij ertoe doen in relatie tot anderen.

Het werk van Van der Zwaard (2020) brengt deze inzichten samen in het begrip fatsoen, opgevat als een morele ondergrens van handelen. Fatsoen betekent dat mensen niet worden gereduceerd tot probleem, maar als mens blijven meetellen — juist wanneer gedrag moeilijk of ontregelend is. In dit onderzoek kan samen zorg dragen worden begrepen als een concrete invulling van deze fatsoensgrens: het borgt dat zorg relationeel, wederkerig en menswaardig blijft, ook onder druk.

Gezamenlijk laten deze theoretische perspectieven zien dat samen zorg dragen geen methode of interventie is, maar een fundamentele manier van kijken en handelen. Het vraagt om een verschuiving van individuele, probleemgerichte zorg naar relationele, contextuele en maatschappelijk ingebedde praktijken, waarin mensen niet alleen object van zorg zijn, maar actief deelnemen aan een gedeelde werkelijkheid van geven en ontvangen.

Discussie

We ronden de conclusie af met een kritische reflectie op de reikwijdte en beperkingen van het onderzoek.

Allereerst is het onderzoek gebaseerd op een relatief kleine en regionaal afgebakende groep van 37 participanten. Hoewel de variatie in perspectieven (ervaringsdeskundigen, naasten en professionals) een belangrijke kracht vormt, betekent dit ook dat de uitkomsten niet zonder meer transfereerbaar zijn naar andere regio's of contexten. De bevindingen geven vooral diepgaand inzicht in ervaringen, maar minder in de spreiding of frequentie van bepaalde patronen.

Daarnaast is gekozen voor een narratieve en arts-based benadering, waarbij ervaringen centraal staan en ook via beelden, symboliek en creatieve expressie worden verkend. Deze aanpak maakt rijke en gelaagde inzichten mogelijk, maar brengt ook een zekere subjectiviteit in interpretatie met zich mee. De vertaling van kernervaringen naar leidende principes is het resultaat van een interpretatief proces, waarin keuzes zijn gemaakt door het onderzoeksteam. Hoewel validatiebijeenkomsten hebben plaatsgevonden, blijft dit een mogelijke bron van beïnvloeding.

Een derde beperking ligt in de selectie van participanten. Deelnemers hebben zich veelal vrijwillig aangemeld of zijn geworven via bestaande netwerken. Dit kan betekenen dat met name mensen met een zekere reflectieve vermogens of betrokkenheid zijn vertegenwoordigd, terwijl stemmen van mensen in meer acute of moeilijk bereikbare situaties mogelijk onderbelicht blijven.

Ook is het van belang te benoemen dat de leidende principes zich bewegen op een normatief en idealtypisch niveau. Ze laten zien wat helpend is en richting geeft, maar zeggen minder over de structurele en organisatorische condities waaronder deze principes daadwerkelijk gerealiseerd kunnen worden. In de praktijk blijkt juist die vertaalslag van visie naar uitvoering complex. Dit sluit aan bij Hagoort, Van Os en Scheepers (2025), die laten zien dat betere samenwerking in netwerken al jarenlang wordt gezien als een belangrijke oplossingsrichting voor knelpunten in de ggz, terwijl de implementatie daarvan in de praktijk achterblijft.

Zij benadrukken dat netwerkzorg moet worden begrepen als een ingrijpende systeemverandering, die vraagt om een gedeeld begrip van wat samenwerking inhoudt, bestuurlijk lef en langdurige inzet van alle betrokken partijen (Hagoort et al., 2025). Tegelijkertijd stellen zij dat deze transitie vooral tot stand komt via stapsgewijze, incrementele veranderingen binnen bestaande structuren, in plaats van via grootschalige systeemingrepen. Dit onderstreept dat de realisatie van 'samen zorg dragen' niet alleen een kwestie is van intentie of attitude, maar sterk afhankelijk is van randvoorwaarden zoals governance, samenwerking en organisatorische ruimte.

Internationale literatuur bevestigt dit beeld. Onderzoek naar collaborative care en geïntegreerde zorgmodellen wijst uit dat intensieve samenwerking tussen disciplines bijdraagt aan betere toegankelijkheid, kwaliteit en continuïteit van zorg, maar dat implementatie gepaard gaat met aanzienlijke barrières, zoals verschillen in werkwijzen, financiering en professionele rollen (Reilly et al., 2024; American Psychiatric Association, z.d.). Tegelijkertijd laten systematische reviews zien dat dergelijke samenwerkingsmodellen positieve effecten kunnen hebben op uitkomsten zoals kwaliteit van leven en vermindering van opnames bij mensen met ernstige psychische problematiek (Reilly et al., 2024).

Deze inzichten maken zichtbaar dat de in dit onderzoek ontwikkelde leidende principes weliswaar richtinggevend zijn, maar dat hun betekenis en impact pas volledig tot uiting komen wanneer zij worden ingebed in bredere organisatorische en systeemveranderingen. Daarmee ligt er een belangrijke opgave voor vervolgonderzoek en praktijkontwikkeling: niet alleen het verder verdiepen van relationele principes, maar ook het onderzoeken hoe deze duurzaam gerealiseerd kunnen worden binnen de bestaande structuren van zorg en samenleving.

Tot slot richt dit onderzoek zich primair op ervaringen en betekenisgeving. Vervolgonderzoek kan daarom waardevol zijn om te onderzoeken hoe de leidende principes in verschillende contexten kunnen worden toegepast en wat hun concrete impact is op uitkomsten zoals herstel, veiligheid en samenwerking.

Ondanks deze beperkingen biedt het onderzoek een belangrijke bijdrage door zichtbaar te maken dat onbegrepen gedrag vraagt om een fundamenteel relationele en mensgerichte benadering. Juist in de spanning tussen complexiteit, onzekerheid en gedeelde verantwoordelijkheid ligt een belangrijke opgave: niet het reduceren van situaties tot beheersbare problemen, maar het gezamenlijk leren omgaan met wat zich aandient. In dat licht kan het relationeel kompas worden gezien als een richtinggevend kader — niet als blauwdruk, maar als uitnodiging tot voortdurende afstemming, reflectie en gezamenlijke ontwikkeling. Dit onderzoek laat zien dat situaties van onbegrepen gedrag niet begrepen kunnen worden vanuit afzonderlijke perspectieven, rollen of interventies. De kernervaringen van mensen met eigen ervaringen, naasten en professionals tonen aan dat onbegrepen gedrag ontstaat en betekenis krijgt binnen relaties en netwerken. Het omgaan met dergelijke situaties vraagt daarom om een gezamenlijke benadering, waarin verantwoordelijkheden gedeeld worden en menselijkheid centraal blijft staan. Hieruit kunnen de volgende handelingsadviezen worden opgenomen.

INTRODUCTIE
Inleiding

DE ADVIEZEN
Werk vanuit gezamenlijk overzicht en gedeelde regie
01

Borg relationeel en mensgericht werken als beleidsnorm
02

Stimuleer gezamenlijke grond en betekenisvolle verbinding
03

Professionele positionering en reflectie
04

Organiseer rust en veiligheid bij ontregeling
05

Veranker vertegenwoordiging als gezamenlijke verantwoordelijkheid
06

Stimuleer innovatie door verbinding van zorg, kunst en ervaring
07

Handelingsadviezen

Dit advies is afgeleid uit de leidende principes en de daarin aanwezige implicaties voor de praktijk. Het richt zich op het versterken van een samenhangende, humane en relationele aanpak van situaties van onbegrepen gedrag in de regio. Uitgangspunt is dat onbegrepen gedrag nooit een individueel probleem is, maar ontstaat en wordt beïnvloed binnen een context van relaties, systemen en maatschappelijke omstandigheden. Effectieve ondersteuning vraagt daarom om samen handelen, over domeinen en rollen heen, met het mens-zijn als uitgangspunt.

INTRODUCTIE
Inleiding

DE ADVIEZEN
Werk vanuit gezamenlijk overzicht en gedeelde regie
01

Borg relationeel en mensgericht werken als beleidsnorm
02

Stimuleer gezamenlijke grond en betekenisvolle verbinding
03

Professionele positionering en reflectie
04

Organiseer rust en veiligheid bij ontregeling
05

Veranker vertegenwoordiging als gezamenlijke verantwoordelijkheid
06

Stimuleer innovatie door verbinding van zorg, kunst en ervaring
07

WERK VANUIT GEZAMENLIJK OVERZICHT EN GEDEELDE REGIE

Het is essentieel dat betrokken organisaties en professionals gezamenlijk inzicht krijgen in het krachtenveld rondom een situatie van onbegrepen gedrag. Beleidsmatig wordt geadviseerd om per casus expliciet vast te leggen wie betrokken zijn, welke rollen zij vervullen en hoe verantwoordelijkheden verdeeld zijn. Daarbij verdient het aanbeveling om structureel te werken met een regiehouder of zorgverbinder. Deze functionaris bewaakt samenhang, bevordert onderlinge afstemming en zorgt voor heldere communicatie richting zowel hulpvrager, naasten als professionals. Regievoering is hierbij geen hiërarchische positie, maar een verbindende rol ten dienste van het gezamenlijke proces.

INTRODUCTIE
Inleiding

DE ADVIEZEN
Werk vanuit gezamenlijk overzicht en gedeelde regie
01

Borg relationeel en mensgericht werken als beleidsnorm
02

Stimuleer gezamenlijke grond en betekenisvolle verbinding
03

Professionele positionering en reflectie
04

Organiseer rust en veiligheid bij ontregeling
05

Veranker vertegenwoordiging als gezamenlijke verantwoordelijkheid
06

Stimuleer innovatie door verbinding van zorg, kunst en ervaring
07

BORG RELATIONEEL EN MENSGERICHT WERKEN ALS BELEIDSNORM

In situaties van onbegrepen gedrag staat de menselijke waardigheid vaak onder druk. Beleidsmatig dient daarom vastgelegd te worden dat hulpverlening en handhaving plaatsvinden vanuit een nietoordelende, relationele en gelijkwaardige houding. Begrip voor gedrag is daarbij een voorwaarde voor respectvolle bejegening, ook wanneer gedrag als ontregelend of bedreigend wordt ervaren. Het beleid dient professionals ruimte te geven om aan te sluiten bij de eigenheid, ervaringen en bronnen van betekenis van mensen. Dat betekent dat maatwerk expliciet wordt gefaciliteerd en dat professionals worden gestimuleerd om, waar nodig, samen buiten bestaande kaders te denken of deze flexibel toe te passen.

INTRODUCTIE
Inleiding

DE ADVIEZEN
Werk vanuit gezamenlijk overzicht en gedeelde regie
01

Borg relationeel en mensgericht werken als beleidsnorm
02

Stimuleer gezamenlijke grond en betekenisvolle verbinding
03

Professionele positionering en reflectie
04

Organiseer rust en veiligheid bij ontregeling
05

Veranker vertegenwoordiging als gezamenlijke verantwoordelijkheid
06

Stimuleer innovatie door verbinding van zorg, kunst en ervaring
07

STIMULEER GEZAMENLIJKE GROND EN BETEKENISVOLLE VERBINDING

Het beleid moet expliciet inzetten op het creëren van gezamenlijke grond tussen hulpvragers, naasten, professionals en ervaringsdeskundigen. Verbinding ontstaat niet uitsluitend via gesprek, maar ook door samen iets te doen, te maken of te ervaren. Dit draagt bij aan vertrouwen, wederzijdse herkenning en gelijkwaardigheid.

Het verdient aanbeveling om structureel te investeren in:

- Lotgenotencontact en inzet van ervaringsdeskundigheid;
- Samenwerking tussen zorg, veiligheid en maatschappelijke initiatieven;
- Gezamenlijke intervisie van professionals en ervaringsdeskundigen.

Deze gezamenlijke leer- en ontmoetingsvormen verminderen stigma, versterken herstelgericht werken en dragen bij aan duurzame relaties.

INTRODUCTIE
Inleiding

DE ADVIEZEN
Werk vanuit gezamenlijk overzicht en gedeelde regie
01

Borg relationeel en mensgericht werken als beleidsnorm
02

Stimuleer gezamenlijke grond en betekenisvolle verbinding
03

Professionele positionering en reflectie
04

Organiseer rust en veiligheid bij ontregeling
05

Veranker vertegenwoordiging als gezamenlijke verantwoordelijkheid
06

Stimuleer innovatie door verbinding van zorg, kunst en ervaring
07

INVESTEER IN PROFESSIONELE POSITIONERING EN REFLECTIE

Professionals die werken met mensen met onbegrepen gedrag moeten zich gesteund voelen om relationeel te werken. Beleidsmatig vraagt dit om aandacht voor professionele positionering: werken vanuit nabijheid, reflectie en gelijkwaardigheid. Het wordt aanbevolen om reflectie op eigen ervaringen, aannames en macht expliciet onderdeel te maken van scholing en intervisie. Tegenspel durven bieden vanuit rust en het verdragen van onzekerheid worden gezien als kerncompetenties binnen dit werkveld.

INTRODUCTIE
Inleiding

DE ADVIEZEN
Werk vanuit gezamenlijk overzicht en gedeelde regie
01

Borg relationeel en mensgericht werken als beleidsnorm
02

Stimuleer gezamenlijke grond en betekenisvolle verbinding
03

Professionele positionering en reflectie
04

Organiseer rust en veiligheid bij ontregeling
05

Veranker vertegenwoordiging als gezamenlijke verantwoordelijkheid
06

Stimuleer innovatie door verbinding van zorg, kunst en ervaring
07

ORGANISEER RUST EN VEILIGHEID BIJ ONTREGELING

Bij hevige ontregeling is het van belang dat beleid niet escalerend werkt, maar ruimte creëert voor rust, vertraging en gezamenlijke afstemming. Dit vraagt om duidelijke afspraken tussen zorg- en veiligheidsdomein over wie wanneer welke rol inneemt, met als doel het beperken van schade en het behouden van menselijkheid. Het beleid dient te erkennen dat schade soms onvermijdelijk is, en tegelijkertijd richting te geven aan gezamenlijke verantwoordelijkheid: schade bespreekbaar maken, erkennen en ervan leren.

INTRODUCTIE
Inleiding

DE ADVIEZEN
Werk vanuit gezamenlijk overzicht en gedeelde regie
01

Borg relationeel en mensgericht werken als beleidsnorm
02

Stimuleer gezamenlijke grond en betekenisvolle verbinding
03

Professionele positionering en reflectie
04

Organiseer rust en veiligheid bij ontregeling
05

Veranker vertegenwoordiging als gezamenlijke verantwoordelijkheid
06

Stimuleer innovatie door verbinding van zorg, kunst en ervaring
07

VERANKER VERTEGENWOORDIGING ALS GEZAMENLIJKE VERANTWOORDELIJKHEID

Beleidsmatig is het essentieel om in elke situatie vast te stellen wie voor iemand de meest vertrouwde vertegenwoordiger is. Deze persoon kan functioneren als brug tussen verschillende partijen en voorkomt dat iemand alleen komt te staan. Vertegenwoordiging is geen vaste rol, maar een gedeelde verantwoordelijkheid van zorgvrager, naasten en professionals. Het beleid dient ruimte te bieden om tijdelijk regie over te nemen wanneer iemand dat zelf niet kan, altijd met het belang en de stem van de zorgvrager als uitgangspunt.

INTRODUCTIE
Inleiding

DE ADVIEZEN
Werk vanuit gezamenlijk overzicht en gedeelde regie
01

Borg relationeel en mensgericht werken als beleidsnorm
02

Stimuleer gezamenlijke grond en betekenisvolle verbinding
03

Professionele positionering en reflectie
04

Organiseer rust en veiligheid bij ontregeling
05

Veranker vertegenwoordiging als gezamenlijke verantwoordelijkheid
06

Stimuleer innovatie door verbinding van zorg, kunst en ervaring
07

STIMULEER INNOVATIE DOOR VERBINDING VAN ZORG, KUNST EN ERVARING

Tot slot wordt geadviseerd om open te staan voor innovatieve vormen van herstelgericht werken, zoals de verbinding van zorg en kunst. Samenwerkingen tussen organisaties, ervaringsdeskundigen, kunstenaars en onderwijsinstellingen kunnen bijdragen aan nieuwe manieren om betekenis, schoonheid en menselijkheid centraal te stellen. De regio kan hierin faciliterend optreden door kennisdeling en experimenteerruimte te ondersteunen.

Samenvattend kan samen zorg dragen worden begrepen als een betrokken, nabijheidsgerichte en zorgethische praktijk van wederkerigheid. Het verbindt netwerkdenken met presentie, erkent zorg als morele verantwoordelijkheid en positioneert wederkerigheid als maat van fatsoenlijk samenleven. Vanuit dit uitgangspunt krijgen alle andere leidende principes betekenis en samenhang. De kern van het handelingsadvies is om situaties van onbegrepen gedrag te benaderen als een gezamenlijke maatschappelijke opgave, waarin samenwerken, afstemmen en samen menszijn de kern vormen van (professioneel) handelen.

Literatuur

American Psychiatric Association. (z.d.). Integrated care. Geraadpleegd op 5 mei 2026, van https://www.psychiatry.org/psychiatrists/practice/professional-interests/integrated-care

Baarda, D. B., De Goede, M. P. M., & Teunissen, J. (2021). Basisboek kwalitatief onderzoek (4e druk). Noordhoff.

Baart, A. (2025). Iemand voor iemand: Presentie als relationele praktijk. Eburon.

Boeije, H., & Bleijenbergh, I. (2019). Analyseren in kwalitatief onderzoek: Denken en doen (3e druk). Boom.

Braun, V., & Clarke, V. (2021). Thematic analysis: A practical guide. SAGE Publications.

Chilton, G., & Leavy, P. (2020). Arts-based research. In P. Leavy (Ed.), The Oxford handbook of qualitative research (pp. 403–422). Oxford University Press.

Colla, R. H., & Kurtz, C. F. (2024). Storying research: Exploring the benefits of participatory narrative inquiry as a methodology for wellbeing research. International Journal of Applied Positive Psychology, 9, 1–20. https://doi.org/10.1007/s41042-023-00113-9

Delespaul, P. A. E. G. (2023, 28 maart). Een andere visie op psychisch lijden en herstel. Therapieland. https://www.therapieland.nl/nieuws/een-andere-visie-op-psychisch-lijden-herstel-en-gezondheid-met-ecosystemen-mentale-gezondheid-gem-philippe-delespaul

Fenge, L. A. (2022). Using participatory arts-based approaches to promote inclusive research. In Handbook of social inclusion (pp. 511–526). Springer.

Friese, S. (2019). Qualitative data analysis with ATLAS.ti (3rd ed.). SAGE Publications.

Hagoort, K., Van Os, J. J., & Scheepers, F. E. (2025). Netwerkzorg: waar wachten we op? Tijdschrift voor Psychiatrie, 67(2), 80–83.

Honneth, A. (1995). The struggle for recognition: The moral grammar of social conflicts. Polity Press.

Keuzenkamp, S., & Van Hoorn, E. (2019). Ervaringskennis in beleid en praktijk. Movisie.

Koekkoek, B. (2019). De kwestie verwarde personen: Naar een andere benadering van onbegrepen gedrag. LannooCampus.

Kwekkeboom, R., & Van Delft, S. (2020). Netwerkzorg en informele zorg: Samenwerken rond kwetsbare mensen. Sociaal en Cultureel Planbureau.

Leavy, P. (2018). Introduction to arts-based research. In P. Leavy (Ed.), Handbook of arts-based research (pp. 3–21). Guilford Press.

Lind, M., & Gläser, F. (2023). I spy with my little eye: The power of visual facilitation in participatory processes. In Proceedings of Relating Systems Thinking and Design (RSD12).

Mauss, M. (2002). The gift: The form and reason for exchange in archaic societies (W. D. Halls, Trans.). Routledge. (Origineel werk gepubliceerd 1925)

Meltzer, C. (2020). The reflexive practitioner: Using arts-based methods for professional development. In L. Mc-

Kay et al. (Eds.), Arts-based research, resilience and wellbeing across the lifespan (pp. 209–231). Springer.

Mind. (z.d.). Onbegrepen gedrag. Geraadpleegd op 21 april 2026, van https://wijzijnmind.nl/psychische-klachten/psychipedia/onbegrepen-gedrag

Mulder, N., Van Weeghel, J., Delespaul, P., Bovenberg, F., Berkvens, B., Leeman, E., Kroon, H., Van Mierlo, T., & Kienhorst, G. (2020). Netwerkpsychiatrie: Samenwerken aan herstel en gezondheid. Boom.

Reilly, S., Hobson-Merrett, C., Gibbons, B., Jones, B., Richards, D., Plappert, H., Gibson, J., Green, M., Gask, L., Huxley, P. J., Druss, B. G., & Planner, C. L. (2024). Collaborative care approaches for people with severe mental illness. Cochrane Database of Systematic Reviews, 2024(5), CD009531. https://doi.org/10.1002/14651858.CD009531.pub3

Richards, N. (2019). Realities toolkit: Using participatory visual methods. University of Manchester.

SIG Facilitation as Creative Practice. (2024). Facilitating as creative practice. Society for Artistic Research.

Tavory, I., & Timmermans, S. (2014). Abductive analysis: Theorizing qualitative research. University of Chicago Press.

Trimbos-instituut. (z.d.). Mensen met onbegrepen gedrag. Geraadpleegd op 18 november 2022, van https://www.trimbos.nl/kennis/onbegrepen-gedrag

Tronto, J. C. (1993). Moral boundaries: A political argument for an ethic of care. Routledge.

Tronto, J. C. (2013). Caring democracy: Markets, equality, and justice. NYU Press.

Van der Zwaard, J. (2020). Omwille van fatsoen: Pleidooi voor menswaardig handelen in publieke beroepen. Boom.

Van Rosmalen, B. (2016). Muzische professionalisering: Publieke waarden in professioneel handelen. IJzer.

Van Turnhout, K., Andriessen, D., Losse, M., & Smeenk, W. (2026). Kennisproducten uit praktijkgericht onderzoek. Boom.

Van Weeghel, J., Delespaul, P., Bovenberg, F., & Mulder, N. (2025). Burgerschapsbevordering en herstelondersteuning bij ernstige psychiatrische aandoeningen. Tijdschrift voor Psychiatrie, 67(1), 33–36.

Verkerk, M. (2007). Zorgethiek: Een inleiding. Van Gorcum.

Verkooijen, H., & Ross, H. A. (2021). Sociaal werk en netwerken. Coutinho.

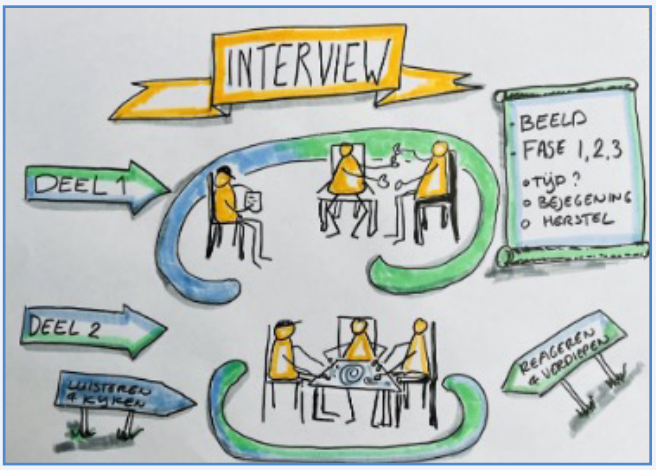
VSNU, NFU, KNAW, NWO, & TO2-federatie. (2018). Nederlandse gedragscode wetenschapsbeoefening. https://doi.org/10.17026/dans-22j-h9b6

ZonMw. (2025). Regionale kenniswerkplaatsen onbegrepen gedrag. Geraadpleegd op 24 september 2025, van https://www.zonmw.nl/nl/regionale-kenniswerkplaatsen-onbegrepen-gedrag

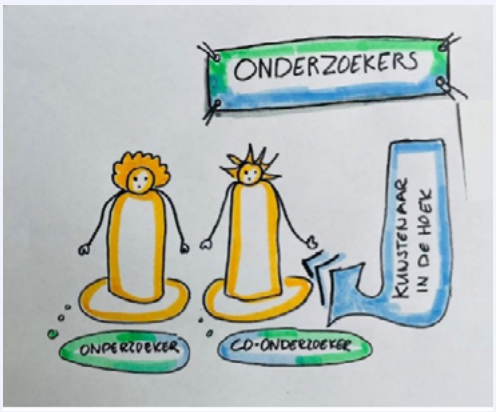
Bijlage 1: Narratieve opzet van het interview

OPZET VAN HET INTERVIEW

NARRATIEF VOORWERP ALS GESPREKSHULP

ONDERZOEKERS

Na het bekijken en bespreken van het narratieve voorwerp is het gesprek gegaan over fasen van ontwrichting die we hebben omschreven als 'van de wijs raken', 'de wijs kwijt zijn' en 'er weer wijs uit worden'. Hierin bespraken we een voorbeeld waarin de persoon tot nieuwe inzichten is gekomen over onbegrepen gedrag. Dit kan de persoon zelf zijn, iemand uit de omgeving of een zorgvrager. Soms stond een leven centraal, soms kwamen meerdere gebeurtenissen en mensen langs. Tenslotte introduceert de kunstenaar in de hoek wat gemaakt is, wordt de participant om een reactie gevraagd en bespreken de onderzoeker, kunstenaar in de hoek en de participant samen wat de kern is uit de ingebrachte doorleefde ervaring en wat hiervan geleerd kan worden voor een regionale aanpak rondom onbegrepen gedrag.

ONDERZOEKSTEAM

Bijlage 2: Topiclijst en praatplaat

VOORAFGAANDE AAN HET INTERVIEW

- Bespreek eerst de toestemmingverklaring en laat deze in tweevoud ondertekenen.
- Voicerecorder aanzetten en even checken of hij opneemt.
- Opzet van het interview doornemen met hulp van de praatplaat en rollen verhelderen (onderzoeker en kunstenaar in de hoek).

HET INTERVIEW

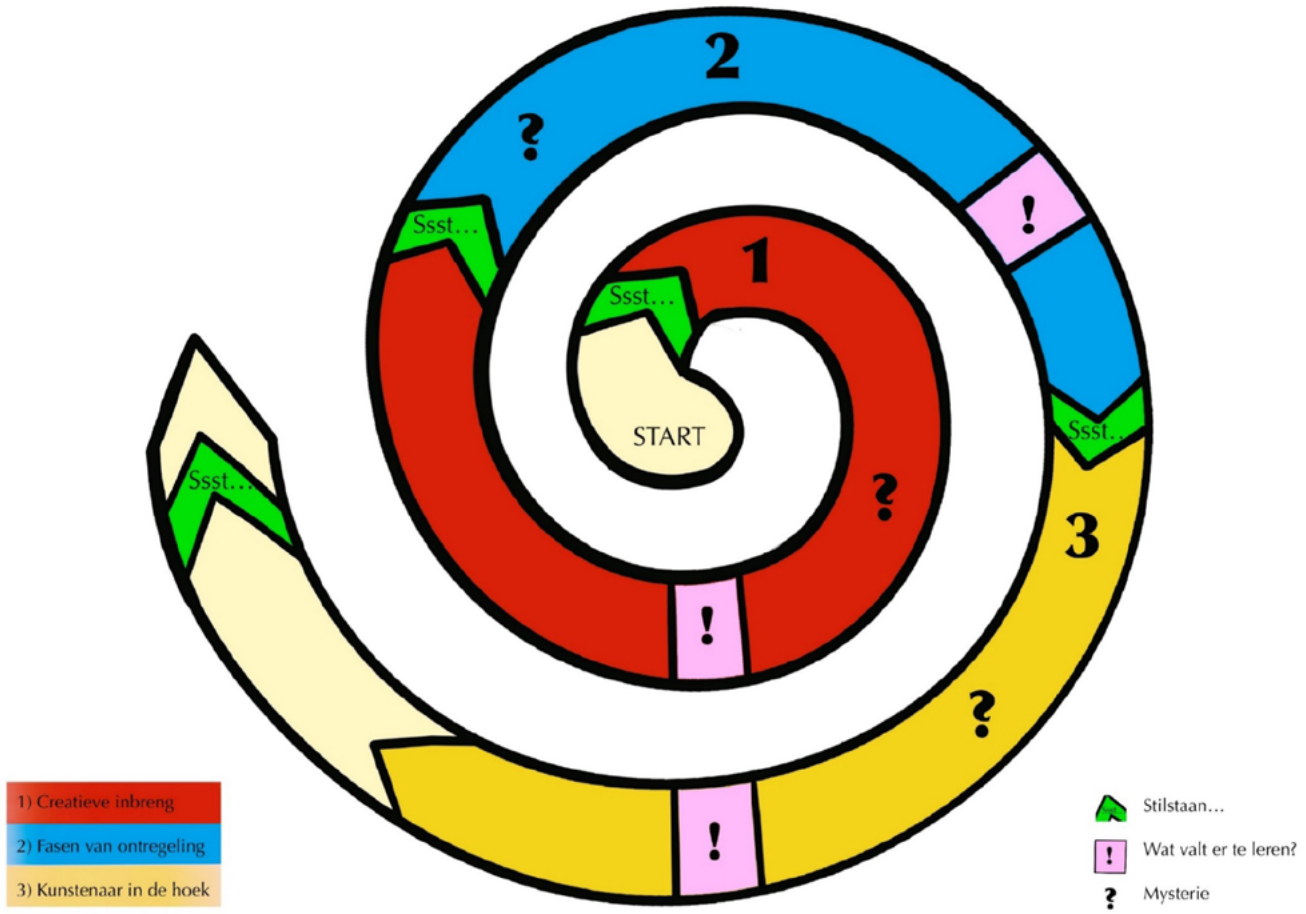
NUMMER	TOPIC	ONDERZOEKER	KUNSTENAAR IN DE HOEK	STIL STAAN
		Wat is de ervaring van de participant ten aanzien van onbegrepen gedrag?	*Wat lijkt een kern te zijn in de ervaring van de participant van onbegrepen gedrag?*	*Wat resoneert vanuit dit deel van het gesprek voor wat belangrijk is in het omgaan met onbegrepen gedrag?*
	IN GESPREK OVER CREATIEVE INBRENG			
1	*Wat vertelt deze inbreng over jouw ervaring?*	*Vertel eens waarom jij deze inbreng hebt meegenomen?* *Welke woorden/ beelden/ kleuren springen er voor jou uit?* *Wat zie jij hierin?*		
2	*Wat is de situatie?*	*Beschrijf eens in welke omgeving deze situatie plaats vond? (Denk aan: huis/ wijk/ moment op de dag)*		
3	*Welk inzicht heb jij toen opgedaan?*			
4	*Waar heeft dat inzicht toe geleid?*			
5	*Welke rol hebben andere mensen daarin gespeeld?*	*Met wie heb je dat inzicht gedeeld?* *Wie zijn belangrijke anderen?*		

NUMMER	TOPIC	ONDERZOEKER	KUNSTENAAR IN DE HOEK	STIL STAAN
		Wat is de ervaring van de participant ten aanzien van onbegrepen gedrag?	*Wat lijkt een kern te zijn in de ervaring van de participant van onbegrepen gedrag?*	*Wat resoneert vanuit dit deel van het gesprek voor wat belangrijk is in het omgaan met onbegrepen gedrag?*
	IN GESPREK OVER CREATIEVE INBRENG			
6	*Hoe kijk je hier nu naar?*			*Is er iets anders dan mensen die voor jou belangrijk zijn?*
7				*Beschrijf eens in welke omgeving deze situatie plaats vond? (Denk aan: huis/ wijk/ moment op de dag)*
	FASEN VAN ONTREGELING			
8	*Wat gaat er vooraf aan voordat iemand van de wijs raakt?*	*Wat gebeurt er dan?* *Wie zijn/ raken betrokken?* *Wie/ wat is belangrijk?* *Wat/ wie was er nodig?* *Wat helpt? Wat helpt niet?*		
9	*Wat is er nodig als iemand volledig van de wijs is?*	*Wat gebeurt er dan?* *Wie zijn/ raken betrokken?* *Wie/ wat is belangrijk?* *Wat/ wie was er nodig?* *Wat helpt? Wat helpt niet?*		
10	*Hoe wordt iemand er weer wijs uit?*	*Wat gebeurt er dan?* *Wie zijn/ raken betrokken?* *Wie/ wat is belangrijk?* *Wat/ wie was er nodig?* *Wat helpt? Wat helpt niet?*		
11	----------			*Wat is er nodig als iemand volledig van de wijs is?*

NUMMER	TOPIC	ONDERZOEKER	KUNSTENAAR IN DE HOEK	STIL STAAN
	KUNSTENAAR IN DE HOEK			
12	*Welke beelden blijven bij uit dit gesprek?*		*Mag ik iets inbrengen wat in mijzelf is opgekomen tijdens het gesprek terwijl ik naar je luister? Wil je hier eens op reageren? Mag ik vertellen hoe ik de kern gehoord heb?* *Inbreng bestaat uit: een woord/ beeld/ gevoel uit het gesprek met een vraag*	
13	*Wat is de betekenis van onbegrepen gedrag?*		*Wat valt er nog meer te leren over onbegrepen gedrag? Wat is nu eigenlijk voor ons de kern?*	
14	*Wat is belangrijk in een regionale aanpak?*		*Hoe zou de aanpak rondom onbegrepen gedrag er in onze regio uit moeten zien?* *Wat moet echt anders?*	
15	*Wat is nog niet gevraagd wat je wel wilt vertellen?*			*Wat valt nog te binnen?*

NA AFLOOP VAN HET INTERVIEW

- De kunstenaar in de hoek maakt foto van de creatieve inbreng van de participant. Of vraagt of de participant het wil sturen (als het een geluidsopname is). Graag direct doen en niet achteraf laten sturen.
- Participant bedanken en cadeautje geven + eventueel de cadeaubon.
- Vraag hoe de participant het interview heeft ervaren en of h/zij nog iemand weet die mogelijk mee zou willen doen. Flyer meegeven en vragen of diegene zichzelf wil opgeven door een mail te sturen naar Martine: mnoordegraaf@che.nl (staat ook op de flyer).
- Bespreek samen hoe het interview gegaan is en of er dingen zijn opgevallen. Maak hier aantekeningen van in je eigen logboek.

2
?
!
Ssst...
1
Ssst...
START
Ssst...
Ssst...
?
3
!
?
!
1) Creatieve inbreng
2) Fasen van ontregeling
3) Kunstenaar in de hoek
Stilstaan...
Wat valt er te leren?
Mysterie

Bijlage 3: Format voor verslag interview

ALGEMENE INFORMATIE

Naam onderzoeker	
Naam kunstenaar in de hoek	
Nummer van de participant	
Type participant (eigen ervaring, naaste, uit omgeving, ervaringsdeskundige, professional zorg en veiligheid, professional specialistische hulp)	
Korte weergave van de eigen/ nabije ervaringen met ontregeling en/ of de loopbaan	
Geslacht participant	
Woonplaats/werkplaats	
Datum interview	
Toestemmingsverklaring getekend?	
Wil betrokken zijn bij vervolg?	
Wil informatie vervangen over vervolg?	
Potentie tot inzet als kunstenaar?	

VERSLAG VAN HET INTERVIEW

In dit verslag graag per vraag een citaat uit het interview uitschrijven. Citaten altijd tussen aanhalingstekens zetten en vooraf laten gaan door de spreker. Dus bijvoorbeeld:

Martine: 'ik ben Martine Noordegraaf, 43 jaar oud. Ik woon in Ede'

Interviewer: 'woon je hier alleen of met andere mensen samen?'

Je mag naast het citaat ook een korte samenvatting geven (in eigen woorden beschrijven wat de participant heeft gezegd). Je eigen indrukken hier uit weg laten. Deze kun je later in het verslag kwijt.

	Topics	*Verslag per vraag*
1	*De creatieve inbreng*	
	In gesprek over eigen creatieve inbreng	*Wat heb je meegenomen en waarom?*
2	*Fasen van ontregeling*	*Wat gaat er vooraf aan voordat iemand van de wijs raakt?* *Wat is er nodig als iemand volledig van de wijs is?* *Hoe wordt iemand er weer wijs uit?*
3	*De inbreng van de kunstenaar in de hoek*	*Wat vertelt dit beeld jou? (aan de participant)* *Wat heeft de kunstenaar in de hoek willen verbeelden?*

4	*De kern*	*Welke lessen heb je geleerd?* *Hoe kunnen deze lessen worden doorverteld naar een regionale aanpak?*

BESCHRIJVEN VAN EIGEN INDRUK

Hier geef je een eigen indruk van het interview. Wat is je opgevallen in het gesprek, maar misschien ook in de setting waarvan je denkt dat het relevant is voor het onderzoek.

ANALYSE VAN VRAAGSTUKKEN

Welke potentiële thema's om verder uit te werken tref je aan in dit gesprek?
Welke potentiële ideeën hoor je in dit interview die interessant zouden zijn voor het werktheater?
Wat betekent 'Niet Wijken' in dit gesprek?

KOMEN TOT KORT PORTRET

Beschrijf in ongeveer 200 a 300 woorden de persoon met wie je gesproken hebt. Gebruik hierbij de derde persoon en besteed aandacht aan het perspectief waar vanuit iemand spreekt. Bijvoorbeeld:

Wie is het? (fingeer de naam)
Vanuit welk perspectief?
Waar hecht iemand aan/ keert iemand zich van af?
Welke bronnen van strijd en hoop noemt iemand?
Wat betekent dit voor de regio/ relatie met ontregeling?

Bijlage 4: Persona

PERSONA 'LANGDURIG KWETSBARE' GROEP

Maartje heeft altijd te horen gekregen dat het niet goed was, dat ze niet goed was, dat ze het niet goed deed. Als kind is ze misbruikt door een familielid. Het gezin waar ze uit komt had al contact met hulpverleners. School ging niet, werken lukte ook niet. Maartje heeft al vele (hulpverlenings)instanties van binnen en buiten gezien en er is zoveel mislukt in de hulpverlening dat uiteindelijk iedereen haar te complex vond. Ze dacht op een gegeven moment dat er een complot was om haar op te pakken. Ze is ook een paar keer door de politie opgepakt en is ook wel eens opgenomen geweest, maar als ze dan weer vrijgelaten werd wist ze niet waar ze naartoe moest. Met hulp heeft ze een tijdje beschermd wonen geprobeerd, maar ook daar moest ze weg.
Door haar overweldigende gevoelens, waar ze eigenlijk nooit goed woorden aan kan geven is ze constant overprikkeld. Ze gebruikt daardoor veel drugs en alcohol en komt hierdoor in aanraking met mensen waar ze beter nee tegen kan zeggen, maar wat haar niet lukt. Om haarzelf toch te beschermen vecht ze veel. Het contact met haar familie heeft ze niet meer. Maartie is inmiddels 28 jaar oud. Ze heeft ook nu veel paranoïde denkbeelden waardoor ze regelmatig in vechtpartijen terechtkomt. Ze is bijna twaalf jaar dakloos. Ze wil heel graag een eigen plek om te wonen, maar niemand heeft er vertrouwen in dat ze dat ook kan. Nu lijkt er toch een kans te zijn via een hulpverlener waar ze contact mee heeft, pleit voor haar bij de woningbouw en de wijkagent. Ze heeft haar nog niet verteld dat ze enorme schulden heeft. Ze wil echt ervoor gaan. Haar best doen. Ze zal proberen om het netjes te houden, dat het niet zo'n troep wordt in haar huis. Ze hoopt dat de mensen in de buurt waar ze misschien mag gaan wonen een beetje aardig zijn.

Citaat 1: "Vaak is er iets ergs gebeurt in het leven. Wij komen mensen vooral tegen die steeds weer terugvallen, waar de hulpverlening niet meer aanhaakt. Of dat de situatie blijft doorsudderen." (26, 27, P)

Citaat 2: "Nicky vertelt dat haar deelnemer het heel goed heeft gedaan... (...) Dit heeft hij zelf gedaan en in de afgelopen twee jaar iedereen verbaasd. Hij gebruikt geen drugs meer. Heeft een pakketpunt aan zijn huis bedacht, wordt voor de hele buurt pakketjes bezorgd bij hem. Toen hij in de crisis en overlevingssituatie zat, gebruikte hij veel, vocht veel. Nu in de luwte is hij veel thuis, maar het is wel een vreemde vogel. Loopt soms op straat hard te schreeuwen in zijn telefoon, mensen reageren daar wel op. Daar moet hij nog in leren dat dat ook anders kan." (24, P)

PERSONA 'PSYCHOSOCIALE' GROEP

Asha woont samen met haar vriend Berend. Ze wonen in een oude stadswijk, in een appartementencomplex. Asha is 55 jaar. Ze werkt als verzorgende in een verpleeghuis. Asha's moeder is met Asha vanuit Suriname naar Nederland gekomen vlak voordat Suriname onafhankelijk werd. Asha was toen nog een kleuter. Ze heeft haar vader eigenlijk niet gekend, maar als ze er iets over vroeg aan haar moeder, zweeg die en zei dat ze blij mocht zijn dat ze hem niet kende. Asha's moeder kon soms een tijdje vreemd praten, dan zei ze woorden die Asha niet kende en leek ze tegen mensen te spreken die Asha niet kon zien. Dat vond ze vreemd, maar meestal ging het na een tijdje weer over. Asha's moeder leefde in Nederland eerst van een uitkering. Later ging ze schoonmaken bij oudere dames. Ze zorgde ervoor dat Asha naar school ging en haar huiswerk maakte. Ze vond het enorm belangrijk dat Asha door kon leren en het beter zou hebben dan zij. Asha ging naar het MBO en deed de opleiding tot verzorgende. Af en toe was het haar teveel en meldde ze zich ziek. Meestal was ze dan een tijdje somber of de wereld om haar heen leek de hele tijd te bewegen. Ook rook ze soms vreemde geuren. Als ze even rust nam ging het weer over en werkte ze des te harder om weer bij te zijn. Daarna had ze al snel een baan.
Toen Asha begin 20 was kwam ze Berend tegen. Hij kwam uit een warm gezin waar veel aandacht voor de

kinderen was. Na een jaar zijn ze gaan samenwonen. Asha's werk loopt dan niet zo lekker. Er is veel spanning tussen collega's en Asha heeft regelmatig te maken met discriminerende opmerkingen.
Op een dag komt Asha thuis en praat onsamenhangend tegen Berend. Ze heeft het over brandgeur, over de buurman die naar haar gluurt en dat ze zich afvraagt of hij die camera in de gang heeft geplaatst. Ze is al langs alle buren in de portiek geweest om te vragen of ze in de gaten hadden dat de buurman die camera had geplaatst en dat ze hem verdenkt van mogelijk brandstichting en of de buren ook die brandgeur ruiken? Berend snapt er niets van. Wat is er aan de hand? Asha is enorm onrustig, loopt heen en weer door het huis, kijkt steeds angstig naar de voordeur en praat aan een stuk door. Op een gegeven moment zegt ze: hij komt zo binnen, we moeten de deur barricaderen. Ze is enorm angstig en wil achter de bank kruipen. Berend belt de huisarts. Hij kan gelijk langskomen met Asha.

Citaat 1: "Het voelde alsof ik nog aan een paar gedachten vast kon houden. En dat dat helemaal uit elkaar viel, dat er helemaal niks meer van mezelf over was. Zo voelde dat. Ik had geen houvast meer aan mijn brein. Dat viel helemaal weg. Toen dat helemaal weg was gevallen kreeg ik 5 dagen lang hele intense spirituele ervaringen en dat begon met entiteiten die mijn lichaam in kwamen." (2, E)

Citaat 2: "Ik heb in die periode dat ik opgenomen was mijn man leren kennen, ja en die is gewoon een heel eind mee opgelopen. In de tijd dat ik getrouwd ben geweest is het veel beter gegaan met mij en ik ben niet meer psychotisch geweest, dat er iemand naast mij stond. Hij stond naast mij, bevestigen, opvangen. Als je een klankbord hebt van iemand die er echt voor je is, dat maakt een enorm verschil." Ze vertelt dat toen hij overleed ze nog wel weer hulp en therapie nodig heeft gehad maar dat het nu eigenlijk stabiel is. Nu denkt ze dat ze het zelf moet doen en dat kan ze nu ook. (13, N)

Citaat 3:"Herstellen is niet er overheen komen, van dat wat je hebt, maar herstellen is gewond heel leren zijn. Dat wat je meemaakt, zul je nooit meer kwijtraken. Dus als je daar mee weer heel kunt zijn, vind ik dat je hersteld bent. In een herstelperiode heb je altijd de overweldigende fase, de worsteling, leren leven met dat wat je hebt en leven voorbij dat wat je hebt. Ik kijk vaak naar waar mensen in zitten en leg ze dat uit. Maar dat verschilt dus per persoon, ik denk ook niet dat er een eenduidig antwoord is op hoe iemand er weer wijs uit wordt." (33, P)

PERSONA 'FORENSISCHE' GROEP

In een gemiddelde wijk in een straat met veel huurwoningen komt een nieuwe inwoner. Al bij de verhuizing valt hij op. Er komt luide muziek uit het huis en er wordt luidruchtig met elkaar gediscussieerd, tot diep in de nacht blijft de muziek en het geluid aanhouden.
De buurtbewoners kijken het een beetje aan. Deze man gedraagt zich anders dan ze gewend zijn. Wie is dit? Hoe zal het gaan in de straat? Er zijn een paar mensen die even gaan kennismaken, maar de man, Michiel heet hij, lijkt er niet zo'n behoefte aan te hebben en houdt het contact af.
Al snel wordt de buurt regelmatig opgeschrikt door feestjes bij Michiel waarin veel gedronken wordt en waarschijnlijk ook drugs gebruikt wordt en door de scheldpartijen daarna tussen de buurman en zijn vriendin, die vervolgens met knallende deur vertrekt en met piepende banden wegrijdt. De buurtbewoners maken een appgroep, waar de nieuwe buurman niet in zit. De weinige buurtbewoners die contact hebben gelegd, proberen Michiel bij te sturen, vragen hem rekening te houden met slapende kinderen s avonds, maar het lijkt alleen maar erger te worden.

Een buurman neemt namens de buurt contact op met de wijkagent. Michiel begint nu ook naar de buren intimiderend gedrag te vertonen. Als iemand hem aankijkt, begint hij te schelden. Als iemand hem aanspreekt begint hij te dreigen. Hij dreigt met maatregelen, en maakt seksueel intimiderende opmerkingen. Soms kijkt hij dwars door degene die hem aanspreekt heen, spreekt met een wat andere stem en loopt pratend door, alsof hij met

een onzichtbaar iemand in gesprek is. Buren beginnen bang te worden. Ze voelen zich onveilig. Steeds meer mensen mijden hem. Op een dag vertrekt zijn vriendin definitief. Michiel begint nu s nachts door de straat te dwalen. Dronken schreeuwend en scheldend loopt hij langs de huizen. Kinderen worden angstig. Een paar buren vinden krassen op hun auto, een zijmuur van een huis is beklad. Opnieuw wordt er een melding gedaan en aangifte. Op een vroege ochtend schrikt iedereen wakker doordat een auto keihard door de straat scheurt en een aantal auto's ramt. Dit is het moment dat Michiel wordt opgepakt en er een gedwongen opname plaatsvindt. De rust keert terug in de wijk. Op een dag staat er in de appgroep van de straat een vraag; of iemand een keer op bezoek zou willen gaan bij Michiel. Niemand wil. Of toch 1 buurman, hij had in het begin nog wel eens contact met Michiel. Hij heeft het zelf ook wel eens heel moeilijk gehad in zijn leven. Hij bezoekt Michiel. De buurt heeft ondertussen besloten dat ze Michiel niet meer terug willen hebben in de straat. Echter, na twee maanden, komt Michiel terug.

Citaat 1: "Het was een man die altijd wel veel dronk. Ook wel veel mensen opzocht. Het laatste jaar vertoonde hij lastiger gedrag en de buren waren verontrust en boos. Hadden een gesprek met de politie en gemeente, hoe ze verder met die buurman moesten omgaan. Het was erg naar voor de buren. Veel overlast, harde muziek, pesterijen. Dat was echt verschrikkelijk. Ik was ook bang 'als ik me daarin meng, dat is wel eng'." (13, N)

Citaat 2: "Er volgde toen veel agressie: schenkstroop over de auto, een grote spons in de uitlaat van de auto, kliko in brand gestoken. 'Toen zaten we in een fase, toen voelde ik me heel onveilig omdat ik dacht: 'nu zijn het nog mijn spullen, de volgende keer ben ik het'." (9, N)

VOORBEELDEN UIT DE INTERVIEWS

In de interviews zijn de verschillende verhalen en situaties zoals de participanten die met ons deelden ingedeeld in één van de bovenstaande groepen, de indeling volgens Koekoek. Hieruit zijn verschillende kenmerken naar voren gekomen die door de participanten op een bepaalde manier zijn ervaren. Dit overzicht is geen definitie van kenmerken in de verschillende groepen, maar een overzicht van ervaringen zoals door onze participanten beleefd, die tijdens onze analyse fase ondersteunend waren om de groepen van elkaar te kunnen onderscheiden.

Langdurig kwetsbare groep	*Psychosociale groep*	*Forensische groep*
Begint in de jeugd; *Woedeaanvallen;* *Verbloemen;* *Geen inzicht in passend medicijngebruik;* *Vervuiling;* *In de knel door meningen die niet passen bij de samenleving;* *Paranoïde denkbeelden;* *Gedrag wat buiten het 'normaal' valt;* *Alles intens ervaren, maar er geen woorden aan kunnen geven;* *Historie van ongewenst gedrag;* *Nergens meer naartoe kunnen;* *Veel ervaringen met hulpverleners en instanties;* *Niet weerbaar zijn;* *Schulden hebben;* *In het ouder worden volgen episodes elkaar sneller op.*	*Psychose;* *Autisme;* *Persoonlijkheids-stoornissen;* *Lvb;* *In jezelf verstrikt raken;* *Kwetsbare jeugd;* *Niet goed voor jezelf kunnen zorgen;* *Eenzaamheid;* *Religieuze en culturele verschillen;* *Intergenerationeel trauma;* *Afwijkend gedrag dan dat wat de samenleving verwacht;* *Angst voor mensen in de omgeving;* *Achterdocht;* *Onsamenhangende verhalen, wanen, dingen verstoord waarnemen;* *Gevoel van identiteitsverlies (na psychose);* *Onzekerheid;* *Ontwrichting;* *Stress;* *Slaaptekort;* *Middelengebruik;* *Suïcidaliteit;* *Schade veroorzaken;* *Gedachten en gevoelens niet kunnen delen;* *Regieverlies;* *Burn-out;* *Depressie, stemmingswisselingen;* *Medicatie;* *Lichaamsuitval;* *Hormonale schommelingen;* *Structuur kwijt zijn;* *Een emmer die snel overloopt, omdat*	*Onveiligheid;* *Ruzie;* *Vandalisme;* *Drugsgebruik;* *Rechtszaken;* *(Openbare) dronkenschap;* *Overlast door muziek;* *Geweldsincidenten;* *Brandstichting;* *(Seksueel) grensoverschrijdend gedrag;* *Vaak ligt de bron in het opgroeien.*